

СТЕНОГРАФСКИ ДНЕВНИЦИ

НА

XXII-ТО ОБИКНОВЕНО НАРОДНО СЪБРАНИЕ

III РЕДОВНА СЕСИЯ

Брой 20

София, четвъртък, 12 декемврий

1929 г.

23. заседание

Срѣда, 11 декемврий 1929 година.

(Открито отъ подпредседателя В. Димчевъ въ 16 ч. 40 м.)

Председателствуващъ В. Димчевъ: (Звъни) Обявявамъ заседанието за открито. Присъствуватъ нужното число народни представители, за да бѣде заседанието законно.

(Отъ заседанието отсъствуватъ следнитѣ г. г. народни представители:

Агушевъ Еминъ, Алексиевъ Николай, Апостоловъ Драгомиръ, Богдановъ Димитъръ, Бурилкоу д-ръ Владимиръ, Бърговъ Димитъръ, Вълчовъ Вълчо Даскаловъ, Гаговъ Петъръ, х. Галибовъ Хюсеинъ, Георгиевъ Павелъ, Георгиевъ Стойчо, Георгиевъ Страшимиръ, Горневъ Христо, Губидѣльниковъ Георги, Димитровъ Стефанъ, Дяковъ д-ръ Цвѣтъчъ, Желѣзовъ д-ръ Димо, Казанклиевъ Георги, Казанджиевъ Иванъ, Капитановъ Трифунъ, Каранджуловъ Иванъ, Каранешевъ Димитъръ, Кожаклиевъ Колю, Кръстевъ Гето, Кулишевъ Георги, Куневъ Кузманъ, Кънчевъ Кънчо, Кърловъ Стоянъ, Кузмановъ Ананий, Личевъ Несторъ, Малиновъ Александъръ, Малиновъ Атанасъ, Манасиевъ Добри Даневъ, Мангърговъ Димитъръ, Мечкарски Тончо, Митевъ Добри, Неновъ Александъръ, Николовъ д-ръ Борисъ, Павловъ Грую, Пегровъ Аврамъ Стояновъ, Пиронковъ Александъръ, Първановъ Първанъ, Семерджиевъ Георги, Стефановъ Димитъръ, Такевъ д-ръ Владимиръ, Тодоровъ Андрей, Христовъ Кирко Цвѣтковъ, Христовъ Тома Янчевъ, Цаневъ Александъръ, п. Цвѣтковъ Кръстю, Шиваровъ Маринъ, Якимовъ Петъръ, Янбозовъ Теню и Яневъ Сотиръ)

Съобщавамъ на Събранието, че председателството е разрешило отпуски на следнитѣ народни представители:

На г. Величко Кознички — 1 день;
На г. Никола Търкалановъ — 3 дни;
На г. Грую Павловъ — 2 дена;
На г. Александъръ Хитриловъ — 1 день;
На г. Стефанъ Бояджиевъ — 2 дена;
На г. Хюсеинъ х. Галибовъ — 2 дена;
На г. Еминъ Агушевъ — 2 дена;
На г. Първанъ Първановъ — 3 дни;
На г. Димитъръ Каранешевъ — 3 дни;
На г. Борисъ Навовъ Божковъ — 2 дена;
На г. Йорданъ Гавалюговъ — 4 дни и
На г. Стефанъ Казанджиевъ — 2 дена.

Съобщавамъ на г. г. народнитѣ представители, които влизатъ въ делегацията за поднасяне отговора на тронното слово, че утре, 5 часа следъ пладне, е опредѣлено да бѣдатъ приети отъ Негово Величество Царя. Поканватъ се всички членове на делегацията въ този часъ да бѣдатъ въ Двореца. Облѣкло тъмно.

При това, съобщавамъ, че по причина на временно заболяване на г. Александъръ Малиновъ, отъ страна на Демократическата партия, по взаимно съгласие, вмѣсто г. Малиновъ, е опредѣлено да участвува въ делегацията г. Никола Мушановъ.

Пристъпваме къмъ първата точка на дневния редъ: първо четене на законопроекта за измѣнение на закона за трудовитѣ земеделѣски стопанства — продължение разискванията.

Има думата народниятъ представител г. Добри Даскаловъ.

Д. Нейковъ (с. д): Г. председателю! Моля Ви се, обърнете още веднѣжъ внимание на г. министъръ Найденовъ, че той е длъженъ да зачита народнитѣ представители; когато му отправятъ питания, да имъ отговаря.

К. Лулчевъ (с. д): И да зачита правилника.

Д. Нейковъ (с. д): Отправилъ съмъ му преди повече отъ 20 дни питане. Г. министъръ Найденовъ всѣки день идва късно, за да избѣгне да ми отговори. А той можеше досега 10 пѣти да ми отговори. Моля Ви се, намѣрете начинъ да заставите г. министъръ Найденовъ да ми отговори.

Председателъ: Ще помоля г. министъръ Найденовъ да дойде утре и да Ви отговори.

Д. Нейковъ (с. д): Азъ чакамъ всѣки день да ми отговори. Моля Ви се, г. председателю, направете нужното, за да ми се отговори.

Нѣкой отъ сговориститѣ: Навѣрно редакторътъ на в. „Съзнание“ чака отговора на г. министра.

Д. Даскаловъ (з. в): (Отъ трибуната) Г. г. народни представители! Г. министърътъ на земледѣлието ни е сезиралъ съ настоящия законопроектъ, съ който иска да се възвѣрнатъ земитѣ на манастиритѣ и на частнитѣ собственици, които земи, по силата на закона отъ 1921 г., имъ бѣха отчуждени.

Г. г. народни представители! Вие знаете защо бѣше направена тая земледѣлска реформа по онова време. Вие знаете нещастията, които сполетѣха българската държава следъ войнитѣ — отнемането на Добруджа, изгубването на Македония и Тракия; вие знаете, че много отъ българитѣ, които следъ войната останаха въ Добруджа, Тракия и Македония, потиснати отъ завоевателитѣ, дойдоха въ България като бѣжанци. Тогавашното правителство, за да облекчи тѣхното положение, за да може поне да ги настанятъ, прибѣгна къмъ тази земледѣлска реформа. То знаеше, че по-голѣмата частъ отъ бѣжанцитѣ, които дойдоха въ България, бѣха земеделѣци и че не можеше да помогне по другъ начинъ на тия нещастници, освенъ като имъ даде земя. Наложително бѣше тогава да се направи частъ по-скоро тая земледѣлска реформа. Съ закона за трудовата поземелна собственостъ правителството прибѣгна къмъ отнемане голѣмитѣ имоти на нѣкои частни собственици и къмъ отнемане на нѣкои манастирски имоти. Обаче бързамъ да добавя, че тогавашното правителство направи известни отстъпки на ония частни стопани и на ония манастири, които биха пожелали да подобрятъ обработването на имотитѣ си, да ги направятъ образцови и по-репродуктивни, за да бѣдатъ по-полезни на страната. И тогава на тѣхъ бѣше даденъ 3-годишенъ срокъ, въ който срокъ да подобрятъ своитѣ стопанства. Следъ изтичането на този срокъ, на този, който не бѣ направилъ подобрения въ своето стопанство, споредъ закона, имотътъ му се изземваше. Тия частни стопани и манастири, притежатели на огромни земи, въ продължение на три години не можаха да направятъ никакви подобрения въ своитѣ стопанства.

ства. И вмѣсто днешното правителство, по силата на тоя законъ, да отнеме тия земи и да ги раздаде на малоземелните и безземелните, днесъ виждаме г. министърътъ на земледѣлието да иска съ настоящия законопроектъ да повърща отчужденитъ земи на предишнитъ имъ собственици.

Е добре, г. г. народни представители, ние имаме една статистика отъ Дирекцията на т. з. с., отъ която се вижда колко семейства въ България сѫ малоземелни, колко безземелни, колко стопанства иматъ по 10 декара, колко по 20 декара и колко по 30 декара земя. Г. министърътъ на земледѣлието въ първия пунктъ отъ мотивитъ къмъ настоящия законопроектъ казва, че понеже оземляването вече е привършено, понеже Дирекцията за т. з. с. вече си е изпълнила своето предназначение, ще следва да се повърнатъ останалитъ отчуждени имоти на предишнитъ имъ стопани. А какво ни дава статистиката на Дирекцията за т. з. с.? Азъ ще посоча нѣколко цифри само за нѣколко окръжи, за да имате ясна представа, колко стопанства по колко декара земя иматъ

Въ Бургаския окръгъ има безземелни стопанства, които не притежаватъ нито единъ декаръ, нито една педя земя, 5.876; стопанства, които иматъ по 10 декара земя — 2.749; стопанства съ по 20 декара земя — 3.381; стопанства съ по 30 декара земя — 3.003.

Въ Варненския окръгъ има 2.207 стопанства безъ нито една педя земя; 1.528 стопанства съ по 10 декара земя, 1.469 — съ по 20 декара земя, и 1.526 — съ по 30 декара земя.

Въ Видинския окръгъ има 1.773 стопанства безземелни, 1.818 съ по 10 декара земя, 3.198 съ по 20 декара земя и 2.826 съ по 30 декара земя.

Нѣма да ви отекчавамъ да ви чета сведенията за останалитъ окръжи. Ще ви кажа, че въ цѣла България има всичко 33.344 стопанства безъ абсолютно никаква земя; 45.627 стопанства съ по 10 декара земя, 65.997 съ по 20 декара земя и 61.955 съ по 30 декара земя.

И. Бояджийски (д. сг): За коя година е тая статистика?

Д. Даскаловъ (з. в): За настоящата година.

И. Бояджийски (д. сг): Не е за настоящата година, а за миналата година, защото по новитъ декларации за тая година не можешъ да намѣришъ статистика.

Д. Даскаловъ (з. в): Или общо стопанствата, които нѣматъ никакъ земя, и тѣзи, които иматъ по 10, по 20 и по 30 декара земя, сѫ около 210 хиляди.

Какво е дала досега дирекцията на всички тия безземелни и малоземелни? Тя е раздала всичко на всичко на около 55 хиляди семейства земя. Каква частъ представляватъ 55 хиляди семейства отъ 210 хиляди безземелни и малоземелни семейства? Една четвъртъ отъ тѣхъ. Значи, г. г. народни представители, когато на $\frac{1}{4}$ отъ малоземелнитъ и безземелни семейства не е дадена земя, г. министърътъ на земледѣлието иска да се повърнатъ отчужденитъ земи на частни собственици и манастири, които земи възлизатъ на около 85 хиляди декара. Съ тѣзи 85 хиляди декара земя азъ не казвамъ, че ще се задоволятъ нуждитъ на всички малоземелни и безземелни стопанства; но вие ще признаете, г. г. народни представители, че все ще бѣде отъ полза да се даде на единъ безземеленъ или малоземеленъ земледѣлецъ горе-долу едно задоволително количество земя, въ която той да вложи труда си, за да изкара прехраната си. Не ще могатъ да се дадатъ на тия земледѣлци по 30—40 декара, но ще могатъ да имъ се дадатъ поне по 10—15 декара земя.

Ето защо, азъ казвамъ: министърътъ на земледѣлието е прибързалъ съ внасянето на този законопроектъ, не е ималъ предъ видъ, че имаме още толкова нещастни малоземелни и безземелни семейства. По този въпросъ вчера и завчера се изказаха много отъ нашитъ другари, които изчерпателно доказаха, че действително се прави една грѣшка съ измѣнението на този законъ, който горе-долу можеше да облекчи положението на страдащитъ земледѣлци въ страната и на дошлѣти нещастни бѣжанци. Азъ бяхъ молилъ г. министра на земледѣлието да оттегли този законопроектъ, защото, както каза и г. Харизановъ, той ще бѣде бламиранъ отъ болшинството. За насъ г. министърътъ на земледѣлието е отдавна бламиранъ съ своята политика.

И. Бояджийски (д. сг): Ехъ, че го каза!

Д. Даскаловъ (з. в): Но г. Харизановъ каза: „Поне отъ насъ, болшинството, да не бѣде бламиранъ“. Г. министърътъ на земледѣлието за насъ отдавна е бламиранъ съ

своята политика, съ своето разсипничество. Защото, вие ще се съгласите, г. г. народни представители, че днесъ селското население мизерствува, че то е поставено подъ гнета на мизерията, то изнемогва. Вие всички сте били въ селата, вие постоянно бродите изъ тѣхъ и знаете всичко онова, което сега тежи върху селското население, но като власт, като правителство, вие не вниквате въ неговитъ болки, въ неговитъ тежнени; вие знаете нещастията, които го сполетѣха поради замръзването и поради сушата; вие знаете какъ земледѣлското население бѣше принудено да търси храна, да отива по банкитъ да търси кредити, за да може да си купи жито за сѣме и за храна.

Министъръ Д. Христовъ: Защо лъжешъ?

Д. Даскаловъ (з. в): Азъ не лъжа, г. министре, защото азъ живѣя въ село, а вие живѣте въ София и не познавате нуждитъ на селото.

Отъ сговориститъ: А-а-а!

Министъръ Д. Христовъ: Ти живѣешъ въ село, обаче си сплѣтъ, не виждашъ какво става въ село. Населението не търси, ами Земледѣлската банка, тя търси, тя намѣри, тя даде, благодарение инициативата на правителството. Какъ ги говоришъ тия работи! Казвате: селското население мизерствува. Ами я кажете въ ваше, въ дружбашко време какъвъ му бѣше халътъ? Сега ние поне правимъ усилия съ „Фалиралата политика“, ами вие какво правихте презъ вашия черкезки режимъ?

Д. Даскаловъ (з. в): Да ви кажа презъ наше време какво бѣше. Презъ земледѣлско време българскиятъ гражданинъ бѣше добре; българскиятъ селянинъ бѣше добре; българскиятъ търговецъ бѣше добре. (Възражения отъ сговориститъ); презъ земледѣлско време всѣки гражданинъ и търговецъ имаше срѣдства за преживяване . . .

Министъръ Д. Христовъ: Желателно е — нѣма да Ви прекъсвамъ повече — всѣки единъ народенъ представителъ да се научи не да декламира, сир. да прави фразеология . . .

Г. Марковъ (з. в): Това важи за министритъ.

Министъръ Д. Христовъ: Отговарямъ. — . . . ами да има уважение къмъ своитъ колеги, преди всичко къмъ колежитъ отъ своята партия. Вие казвате, че въ дружбашко време халътъ на селянина билъ много по-добъръ, отколкото сега, при управлението на Демократическия сговоръ. Ако това е вѣрно, тогава вие ще трѣбва да обясните следнитъ факти. Ако можемъ да потърсимъ като външенъ бѣлгъ за по-доброто благосъстояние на селското население експорта на неговото производство, трѣбва да кажемъ веднага, че въ 1922 г. експортътъ на земледѣлскитъ произведения изобищо не е възлизалъ на повече отъ три милиарда, когато срѣдно, едно върху друго, при Демократическия сговоръ възлиза на 6 и половина милиарда; разликата отъ три милиарда не е слѣзла отъ небето, ами излѣзе отъ земята. Значи, ако нѣмаме по-голямъ производство, нѣма да имаме и по-голямъ експортъ. Вие, аджеба, какво ще кажете на това, на тоя вторенъ и голѣмъ фактъ?

Вторъ фактъ, и съ него свършвамъ. Ценитъ на земледѣлскитъ продукти въ последно време паднаха по причини, които не зависятъ отъ никоя партия и отъ никого, ами зависятъ отъ всемирното международно производство, за което хаберъ нѣмате — нека кажа тая дума — но ценитъ на пшеницата и на царевичата въ дружбашко време бѣха по-низки отъ сегашнитъ цени. Тогава какъ можете да обясните по-доброто благосъстояние на селянина въ дружбашко време отъ сега, когато казвате, че той мизерствува? Обяснете само тия два факта, за да не бѣде твърдението ви само фрази.

Д. Даскаловъ (з. в): Г. министърътъ казва, че въ земледѣлско време не е имало толкова експортъ на зърнени и други храни . . .

Министъръ Д. Христовъ: Нѣмало е значи производство.

Д. Даскаловъ (з. в): Азъ не зная точно статистиката . . .

Министъръ Д. Христовъ: Ама трѣбва да я знаете, щомъ сте се качили на това мѣсто (Сочи трибуната).

Д. Даскаловъ (з. в): Вие може да имате двойно повече експортъ, вие може . . .

Х. Мариновъ (з. в): 200 милиона лева сме дали за жито отъ Сърбия, 3,200 вагона жито е внесено. Следъ като пръс-нахте стотици милиона лева за земеделъски машини, за модернизиране на нашето земледѣлие — ето резултатътъ! И още имате дързостъ да правите сравнение между вашата политика и политиката на Земеделъския народенъ съюзъ.

Министъръ Д. Христовъ: Позволете ми — нѣма да кажа думата, защото ще ви квалифицира много зле — но това е простацина. — Чуйте сега какво ще ви кажа: въ България или има, г. г. народни представители, пшеница, или нѣма; или едното е вѣрно, или другото е вѣрно. Ако България нѣма пшеница и българското население трѣбва да се изхранва, какво ще правимъ? Ще внесемъ. Населението нѣма да яде камъни, а ще яде хлѣбъ. — Така ли е? Очевидно, че е така. Ако ли у насъ пкъ има пшеница, която още не излиза на пазара, сир., има опредѣлени шокове, тая пшеница нѣма да седи въ хамбара на селянина; въ края на краищата тя ще излѣзе, следователно, което ще внесемъ, ще бѣде компенсирано отъ експорта, отъ онуй, което ще изнесемъ. Тѣй разсѣждаватъ здравомислещитъ хора. Нѣма никаква загуба. Ако е въпросъ за ценитъ, слушайте какво ще ви кажа сега. Вие сте земеделци, ама сте земеделци-дружбаши; селското население нѣма нищо общо съ васъ. Защо? Затуй защото не умѣете да защищавате неговитъ интереси. Знаете ли, любезни приятели, че 57% отъ нашитъ селски стопани иматъ по-долу отъ 50 декара? Знаете ли, че ако има едно повишение въ цената на хранитѣ, това повишение ще им плаща не само градското население, а и безимотнитъ и малоимотни селяни, които оплакватъ за партизански цели, но сѣдбата на които е чужда за васъ?

Х. Мариновъ (з. в): Въ градоветъ се продава единъ килограмъ хлѣбъ пакъ 8 л.

Министъръ Д. Христовъ: За менъ важи експортътъ. Той презъ нашето управление е по-голямъ, отколкото презъ вашето управление. Има другъ фактъ, на който обърнете внимание. Тоя фактъ трѣбва да го знаете. Ще ви го каже и г. Милко Бечевъ. Вѣрно е, че поради едно стихийно нещастие — измръзването — което се случва на 50 години веднѣжъ, имаме три милиона декара по-малко пшеница. Обаче този дефицитъ бѣше до голѣма степенъ компенсиранъ отъ по-добрата реколта на пшеницата, която бѣше съ 10—15% въ повече спрямо миналата година, и отъ по-добрата реколта на царевичата, която тази година бѣше 135 кгр. срѣдно на декаръ, срещу 90 кгр. миналата година. (Възгърания отъ земеделцитъ)

Г. Марковъ (з. в): 20 лева се продава кофата царевича.

Министъръ Д. Христовъ: 20—30% е повече реколтата тази година на царевичата въ Ломска околия, отколкото миналата година. Г. Бечевъ! Кажете, не е ли така? Вие сте справедливъ общественикъ. Недейте мълча!

М. Бечевъ (д): (Клати глава)

Министъръ Д. Христовъ: Вие казвате: да, ама цената на царевичата била много ниска. Нека взематъ поука отъ този голѣмъ и ноторенъ фактъ онѣзи отъ васъ, които ме ядатъ постоянно тукъ: „Пазари нѣмало“. Пазари има, но тѣзи пазари диктуватъ цената на царевичата не 5 л., а 3½ л. килограмътъ.

Г. Марковъ (з. в): Това е народняшка политика.

Министъръ Д. Христовъ: Тя е разумна политика. Чуйте ме защо. Защото Лаплата и Аржентина изнасятъ грамадно количество жито.

Г. Марковъ (з. в): Нѣма да има стопанско подобрене, нѣма да има добри цени, докато Сговорътъ е на властъ. Разберете го, г. министре

И. Петровъ (д. сг): Азъ съмъ билъ народнякъ, но никога Народната партия не е облагала съ 200—300 л. декара земя. Никога Народната партия не е облагала единъ килограмъ жито съ 1.50 л. износно мито, а единъ килограмъ брашно съ 2—2.50 л., както направихте вие, дружбашитъ, въ дружбашко време. Вие само съ демагогия, съ невежество и насилие можете да се крепите, но сега народътъ разбра.

Х. Мариновъ (з. в): И ти ходи при Мусолини да правишъ висша политика. И ти яде български грѣшни пари, за да проучвашъ търговията. И ти викашъ за честъ!

И. Петровъ (д. сг): Вие сте негодия и търгаши съ до-вѣрието на народа. Ти си дошелъ тукъ чрезъ демагогия. Я ми кажи какво си направилъ ти за земеделъското съ-словие. Кажи ми въ живота ти какво земеделъско има. Не Ви е срамъ!

Председателствуващъ В. Димчевъ: (Звъни)

Г. Марковъ (з. в): 100 хиляди лева си излялъ въ Римъ.

И. Петровъ (д. сг): Знаете да спекулирате съ чувствата на трудолюбивия български земеделецъ. Я си вижте суратитъ — колко сте се утрудили, да ви оплаче човѣкъ! Безсрамници и лицемери, такива!

Председателствуващъ В. Димчевъ: (Звъни)

И. Петровъ (д. сг): Какво разправяте? Презъ цѣлото си управление само съ пунгашилци се занимавахте.

Х. Мариновъ (з. в): Плѣвненскиятъ окръженъ управителъ ще те оправи.

И. Петровъ (д. сг): Съ плѣвненския окръженъ управителъ има кой да се разправя.

Д-ръ И. Бешковъ (з. в): По-добре е да отговорите на плѣвненския окръженъ управителъ или да правите политика въ Римъ или Китай, отколкото да разправяте за работи, които не разбирате.

И. Петровъ (д. сг): Азъ не зная дали си струва трудътъ да ти отговарямъ. Ти си една кукла, ти парадирашъ съ земеделъскитъ интереси. Я кажи твоятъ баща какъвъ е билъ въ селото? Земеделецъ ли е билъ? Вие обичате да говорите противъ кождеритъ, а Вие самиятъ сте кождерски синъ; Вие сте синъ на единъ Деклозиеровецъ, на единъ кождеръ, на единъ думбазинъ. Не Ви е срамъ! Разгацили сте се!

Председателствуващъ В. Димчевъ: (Звъни)

Д. Даскаловъ (з. в): Г. министърътъ на земедѣлнето казва, че въ земедѣлско време нѣмало толкова голѣмо производство и толкова голѣмъ експортъ, колкото сега. Азъ казахъ, че не зная колко е производството и експортътъ сега, но да предположимъ, че сѣ по-голямъ, отколкото въ наше време. Но вие ще се съгласите, г. г. народни представители, че днесъ хранитѣ на земедѣлца се изземватъ на нищожна цена.

М. Мотевъ (д. сг): Какъ ще се съгласимъ, като не говоришъ вѣрно?

Д. Даскаловъ (з. в): Важно е на каква цена се изземватъ хранитѣ отъ производителитъ.

Министъръ Д. Христовъ: Извинете, пакъ ще Ви прекъсна.

С. Омарчевски (з. в): Какво е това, г. министре — постоянно прекъсвате!

Министъръ Д. Христовъ: Цената на житото сега не е по-ниска, отколкото е била въ ваше време. Сега е 5½—6 л. въ Варна и въ ваше време пакъ бѣше 5½—6 л.

Г. Марковъ (з. в): И фактитъ отричате, г. министре. Може ли дотамъ да отивате! Не е ли вѣрно, че ценитъ на земеделъскитъ произведения въ земедѣлско време бѣха по-високи, отколкото сѣ сега?

Министъръ Д. Христовъ: Факти говорете, а не фрази.

Председателствуващъ В. Димчевъ: (Звъни)

Д. Даскаловъ (з. в): Г. министърътъ казва, че експортътъ сега е двойно по-голямъ, отколкото е билъ презъ време на земедѣлското управление.

Министъръ Д. Христовъ: Елате въ комисията да ви кажа.

М. Мотевъ (д. сг): Тамъ нѣма да дойдатъ, ще избѣгатъ.

Д. Даскаловъ (з. в): Кажете, г. министре, каква е цената на земеделъскитъ произведения днесъ? Сега петъ шиника царевича се взематъ за 150 л.; едно кило жито се продава

за 300—350 л.; единъ килограмъ тютюнъ се продава по 4—5 л.

И. Петровъ (д. сг): Г. Даскаловъ! Сериозно ли говорите, че тютюнътъ се продава по 4—5 л. килограмътъ?

Д. Даскаловъ (з. в): Питайте г. Ради Василевъ, той ще Ви каже.

И. Петровъ (д. сг): За кои тютюни говорите? За тия, които се експортиратъ?

Д. Даскаловъ (з. в): Въ Варна тютюнътъ се продава по 4 л. килограмътъ.

И. Петровъ (д. сг): Тютюнътъ се манипулира и се отдѣля този, който е за експортъ. Този тютюнъ, който се продава по 4 л. килограмътъ, не е за експортъ.

М. Мотевъ (д. сг): Зеле е едно, а тютюнъ е друго.

Д. Даскаловъ (з. в): Г. министърътъ на земледѣлието се хваналъ здраво въ производството. Е добре, г. г. народни представители, кажете ми българскиятъ народъ не произвежда ли?

Министъръ Д. Христовъ: Произвежда, но недостатъчно.

Д. Даскаловъ (з. в): Какъ недостатъчно? Българскиятъ народъ произвежда достатъчно, но българскиятъ управникъ не се грижи за пазари на неговитѣ произведения, или, ако се грижи за пазари, грижи се за партизанитѣ си. Когато презъ земледѣлско време се създаде Консорциумътъ, пресѣче се пътятъ на разни търговци, комисионери и експортиори, които живѣха за смѣтка на българския производител и вземаха печалбитъ му. И днесъ, ако има печалби, тѣ сѣ всичкитѣ въ джобовѣтъ на българскитѣ експортиори, а въ рѣцетѣ на българскитѣ производители не остава абсолютно нищо. Ето това е положението.

И. Петровъ (д. сг): Кажете сега, г. Даскаловъ, колко храни изнесе Консорциумътъ, какви печалби реализира той за земледѣлското съсловие, колко пари чрезъ него се вземаха отъ държавата и колко пари се изядоха отъ васъ?

Д. Даскаловъ (з. в): Консорциумътъ даде всичкитѣ печалби на производителитѣ.

Г. Марковъ (з. в): (Казва нѣщо)

И. Петровъ (д. сг): У Стамболийски заловихме 100 милиона лева. Той бѣше взелъ много повече, но ние толкова намѣрихме въ дома му.

Г. Марковъ (з. в): Кой изяде фонда „Постройка на елеватори“, който се създаде отъ Консорциума?

И. Петровъ (д. сг): Ние знаемъ следния фактъ: въ ваше време килограмъ жито бѣше обложено съ 1.50 л. износно мито, а килограмъ брашно съ 2 л., което прави 200—300 л. на декаръ земя. Никое правителство досега не е облагало земледѣлца така, както го обложихте вие.

Г. Марковъ (з. в): Тогава на пазара имаше евтинъ хлѣбъ — по 5 л. килограмътъ се продаваше.

И. Петровъ (д. сг): Тогава имаше просперитетъ за българското стопанство, защото имаше износъ, защото всичко, което се произвеждаше тукъ, се търсѣше и купуваше на чуждия пазаръ.

Г. Марковъ (з. в): Защото тогава България имаше кредитъ въ чужбина.

И. Петровъ (д. сг): Днесъ има насищане на чуждия пазаръ, вие разправяте, че правителството не взело да продаде хранитѣ на производителя. Срамота е да се разсѣжда така.

Д. Даскаловъ (з. в): Г. Петровъ! Правителството може да има грижата за продаването на земледѣлскитѣ произведения, на тютюнитѣ, обаче азъ питамъ: колко отъ печалбитѣ влизатъ въ рѣцетѣ на производителитѣ на тютюни? Вие видѣхте, че експортиоритѣ на тютюни продадоха известна частъ отъ тѣхъ по 80 л. килограмътъ и повече, а ги вземаха отъ производителя по 3—4 л. Това е положението.

Министъръ Д. Христовъ: Г. Даскаловъ! Срамота е да говорите такива работи тукъ. Когато се дебатираше законопроектътъ за измѣнение чл. 18 отъ закона за опитнитѣ и контролни институти, азъ казахъ, че ако реколтата на 1928 г., малка по количество, великолепна по качество, не може сега да се продаде на четиритѣ режими — Варшава, Виена, Будапеща и Прага — и на свободнитѣ пазари, причината е, че експортиоритѣ дадоха извънредно високи цени на производителитѣ и сега ще трѣбва да търпятъ загуби. Това е фактъ. Тогава какъ можете да говорите, че експортиоритѣ дали на производителитѣ по 4 л. за килограмъ тютюнъ, а тѣ го продали по 80 л.? Никой тютюнъ, предназначенъ за експортъ, не е купенъ отъ производителя по-долу отъ 40—50 л. килограмътъ. Вие живѣте въ село, но сте слѣпецъ. Бива ли да говорите такива работи отъ трибуната на Народното събрание?

И. Петровъ (д. сг): И да е другъ, разбирамъ, ами то г. Даскаловъ, който минава за по-уменъ човѣкъ!

Д. Даскаловъ (з. в): Г. министре! Азъ мисля, че единъ народенъ представител, когато говори отъ трибуната на Народното събрание, не трѣбва да говори празни приказки, а факти. Азъ съмъ увѣренъ, че това, което говоря, е истина, и затова го говоря.

Нѣкой отъ сговориститѣ: Много безсолно

Д. Даскаловъ (з. в): Вие правите ежегодно, ежемесячно поръчки въ странство на земледѣлски машини. Когато правите такива поръчки въ страни, които се нуждаятъ отъ тютюни, какво ви прѣчи да кажете, напр., на чехитѣ или на германцитѣ: г-да, ние се нуждаемъ отъ земледѣлски машини; ние ще вземемъ отъ васъ такива машини, но по-неже вие се нуждаете отъ тютюни, ще направимъ договоръ съ васъ, ние да вземемъ отъ васъ машини, а вие да вземете отъ насъ тютюни на такава и такава цена. Защо не направите такива сдѣлки?

Министъръ Д. Христовъ: Ако желаете, да Ви отговоря.

Д. Даскаловъ (з. в): Да.

Министъръ Д. Христовъ: Най-напредъ да Ви избавя отъ заблудението, въ което сте и което гледамъ, че се носи като кошмаръ тукъ, въ Народното събрание. Казвате: защо се купуватъ земледѣлски машини, защо се харчатъ милиони държавни пари, защо се прахосватъ? Държавата нищо не купува, а купува Земледѣлската банка, но не тя плаща тѣзи машини, а българскиятъ селянинъ. Разберете това. Ако селянинътъ не намира интересъ, зорлемъ не може да му наложишъ банката да купува земледѣлски машини. Това едно.

Второ. Вие говорите за компенсационни сдѣлки. Каквото може въ това отношение да се направи, се прави, но азъ Ви питамъ, какво ще стане, ако ние правимъ компенсационнитѣ сдѣлки, както вие казвате? Лесно е въ Будапеща, Прага и Варшава да правимъ компенсационнитѣ сдѣлки, но какво ще каже Германия, кждето отъ 22-тѣ милиона килограма експортиранъ тютюнъ отъ България ние пласираме 12 милиона килограма? Ами нейната индустрия ще възнегодува. Ако искате да понижите цената на нашитѣ тютюни и да затворите такъвъ голѣмъ пазаръ за тѣхъ, какъвто е германскиятъ, да послушае вашия акълъ. Желаете ли да направимъ такова нѣщо? Ами тогава вие най-много ще оплаквате положението на нашия селянинъ, защото неговитѣ тютюни ще се продаватъ на една много ниска цена. Трѣбва да говорите съ знание на работата, а не да зазубрявате работи отъ вестницитѣ и тукъ да дойдете да ни ги разправяте.

Д. Даскаловъ (з. в): Азъ зная по колко се взема тютюнътъ отъ българския производител — 4 л. килограмътъ!

Министъръ Д. Христовъ: Така се взема полскиятъ тютюнъ, който трѣбва да изчезне и ще изчезне, защото не е търговска стока. Той трѣбва да изчезне, защото иначе нашитѣ доброкачествени тютюни нѣма да намѣрятъ цена.

И. Гавалюговъ (д. сг): Въ полето не сѣятъ вече тютюни; сѣха следъ войната.

Д. Даскаловъ (з. в): Азъ моля г. министърътъ да си взема бележки и да даде обяснения после, а не постоянно да ме пресича. Той има обичая, когато излѣзатъ да говорятъ тукъ народни представители отъ нашата група, да ги нагубява, да ги нарича простаци и да имъ прикача всевъзможни други епитети. Не отъ неговото мѣсто, но и отъ тукъ (Сочи трибуната) не бихъ си позволилъ нито за

единъ народенъ представителъ, отъ която и да е политическа партия, да се изразя съ тия думи, защото не е по характера ми. Но г. министърътъ отъ висотата на положението, което заема, обича всъкога да прекъсва и да обижда народните представители.

Министъръ Д. Христовъ: Азъ Ви помогнахъ да се избавите отъ едно заблуждение.

Д. Даскаловъ (з. в): Азъ съмъ много младъ, г. министре, но Ви съветвамъ: недейте да правите това, защото зле се излагате съ тия обидни думи, които обичате да отправяте по адресъ на ораторитъ.

Министъръ Д. Христовъ: Азъ ги моля да говорятъ истината и фактитъ.

Д. Даскаловъ (з. в): Когато завчера г. Пйичевъ изнесе известни факти, Вие се нахвърлихте върху него и му казахте, че така да се приказва е простащина, че не знаахъ какво приказва и т. н. Ако г. Пйичевъ изнесе известни факти, г. г. народни представители, той ги изнесе за добро — да се взематъ мърки. Г. министърътъ казва, че въпросниятъ инспекторъ не билъ подъ неговото ведомство, не му билъ подчиненъ. Вие, г. министре, забравяте ли, че сте членъ на едно правителство? Този инспекторъ не е ли назначенъ отъ вашитъ колеги? Вие тръбва да си вземете бележка, а не да казвате, че той не е подъ Вашето ведомство и че не билъ Вашъ чиновникъ. Това тръбва да направите, а не да обиждате народните представители. Той е държавенъ чиновникъ, а Вие сте членъ на правителството, което управлява страната и нѣма защо да обиждате.

Д-ръ К. Милановъ (д. сг): Хайде холанъ! И ти ще държишъ наставления!

Д. Даскаловъ (з. в): Азъ казахъ, г. г. народни представители, че този законопроектъ за връщане на манастирскитъ и частнитъ земи е прибързанъ и по-добре ще направи г. министърътъ на земледѣлието да го оттегли, защото ние имаме още доста нещастници, които иматъ нужда отъ земя.

М. Мотевъ (д. сг): Да вземете отъ частнитъ стопани, та да дадете на онѣзи, които нѣматъ!

Д. Даскаловъ (з. в): Азъ моля г. министра на земледѣлието да оттегли този законопроектъ, за да се даде възможностъ на онѣзи нещастници, които сѣ дошли, по нещастно стечение на обстоятелствата, въ България, да се сдобиятъ съ нѣколко декара земя, за да могатъ да се препитаватъ.

Ще се спра сега върху други едни факти, макаръ да не сѣ въ връзка съ настоящия законопроектъ. Понеже Дирекцията за т. з. с. продължава да функционира и да оземлява, искамъ да изнесе известни факти по оземляването, за да може г. министърътъ на земледѣлието да си вземе бележка и да предотврати нѣкои работи.

Дирекцията на трудовитъ земледѣлски стопанства съставлява отдѣлъ при Министерството на земледѣлието, тя е подчинена на министра на земледѣлието. Въ Провадийска околия ставатъ оземлявания, както и навсѣкжде. Вѣрвамъ всѣки отъ васъ, г. г. народни представители, е ходилъ въ Дирекцията на трудовитъ земледѣлски стопанства и знае какви сѣ поредкитъ въ тая Дирекция. Тая Дирекция е една аномалия; кой пие и кой плаща не се знае; такава една разбъркана работа, та не можешъ да ѝ намѣришъ смѣтката.

И. Бояджийски (д. сг): Все не е като вашата.

Д. Даскаловъ (з. в): Има съ хиляди заявления, които чакатъ анкета, които чакатъ разрешение, но нищо досега не е направено. Ще ви посоча само нѣколко факти, за да видите какъ се оземлява населението и какъ се разграбватъ онѣзи земи, които нашитъ селяни сѣ пазили редъ години — общински мери. Днесъ тѣ се разграбватъ и се раздаватъ безогледно. Въ Провадийската околия с. Копусчий и с. Монастиръ иматъ спорна мера. Спорътъ е отнесенъ за разрешение въ сѣда. Апелативниятъ сѣдъ въ Русе решава: дветъ села да се ползуватъ отъ мерата. Впоследствие тѣзи две села се съгласуватъ, отъ тази мера да се оземлятъ малоземелнитъ отъ дветъ села. Единъ отъ дирекционнитъ инспектори се изхитрява и кой знае защо оземлява отъ тая мера само малоземелнитъ отъ едното село, отъ селото Монастиръ. Противната страна, която има право по силата на апелативното решение, обръща се

къмъ дирекцията съ заявление, съ което моли да се назначи анкета и тази земя да се раздаде на малоземелнитъ отъ дветъ села, а не само отъ едното. Дирекцията, обаче, не взема подъ внимание жалбата на тѣзи хора и я оставя безъ последиствие.

Другъ фактъ. Въ с. Ганчево, Провадийско, изключва се една площъ отъ обекта на горитъ, праща се разпредѣлителъ отъ Дирекцията на т. з. с., на когото се плащатъ пѣтни и дневни за командировката, и той разпредѣля тая земя на малоземелнитъ и безземелнитъ. Въ последиствие, обаче, Министерството на земледѣлието, отдѣление за горитъ, предизвиква анкета, и тая земя, която вече е раздана, я включватъ въ обекта на горското стопанство. Тия, които сѣ били оземлени, подаватъ заявление въ дирекцията и искатъ тази земя да имъ се остави, обаче жалбата имъ бива оставена безъ последиствие.

Д-ръ К. Милановъ (д. сг): Естествено, щомъ като тая земя е включена въ обекта на горското стопанство, какъ ще имъ я дадатъ.

Д. Даскаловъ (з. в): Другъ единъ фактъ. Въ с. Бейкьой, Карнобатско, преди 3—4 години една площъ се изключва отъ обекта на горското стопанство и се раздава на около 40 души бѣжанци и малоземелни. Тая земя се изплаща и я обработватъ нѣколко години. Сега Министерството на земледѣлието иска да включи сѣщата тая земя въ горското стопанство. Онѣи хора, които сѣ оземлени, пращатъ заявление до Министерството на земледѣлието. Образува се преписка № 22234 отъ 1928 г. Въ заявлението си тѣ се оплакватъ отъ тия действия на министерството. Азъ ходихъ лично, заедно съ заинтересованитъ, въ Министерството на земледѣлието. Тамъ ми казаха, че тая земя ще се включи въ горското стопанство, макаръ да е раздана на хората и една частъ отъ нея вече платена. Атанасъ Великовъ отъ сѣщото село е задълженъ съ писмо № 24 отъ 1928 г. на Земледѣлската банка въ Карнобатъ да внесе 12% отъ следуватъ се суми за изкупуване на дадената му земя. Той е внесълъ тия пари, обаче дадената земя, както на него, така и на други 40 души, се включва въ горското стопанство. А за раздаването на тая земя сѣ били командировани чиновници, харчени сѣ пари, и всичко това за вѣтъра.

Д-ръ К. Милановъ (д. сг): Щомъ като тая земя е обектъ на горско стопанство, разбира се, че ще я повърнатъ.

Д. Даскаловъ (з. в): Азъ ще ви кажа и други поразителни факти.

Д-ръ К. Милановъ (д. сг): Ако сѣ такива, не сѣ поразителни.

Министъръ Д. Христовъ: Азъ знамъ този случай. После ще ви обясня.

И. Бояджийски (д. сг): (Къмъ Д. Даскаловъ) Ако почнемъ да разправяме това, което правѣхте презъ ваше време?

Д. Даскаловъ (з. в): Когато събирахъ сведения, самитъ хора ме молѣха да не имъ съобщавамъ имената, защото се опасаватъ да не бѣдатъ подложени на тормозъ.

Д-ръ К. Милановъ (д. сг): Ха!

Д. Даскаловъ (з. в): Въ с. Арапларъ, Провадийско — сигурно г. министъръ-председателътъ знае този фактъ — става оземляване и се взема повече отъ 100.000 л. подкупъ отъ хората, които сѣ оземлени — на кого 3.000 л., на кого 2.000 л., на кого 6.000 л., на кого 10.000 л. Тѣзи хора впоследствие се оплакватъ на варненския прокуроръ. Последниятъ препраща заявлението до провадийския околийски началникъ, а началникътъ възлага на своя секретаръ да отиде въ селото и да направи дознание. Секретарътъ отива съ двама агенти и съ единъ старши полицейски стражаръ, прави дознание, обаче никой не казва какво е далъ. Азъ питамъ г. министра: защо тия заявления се изпращатъ на околийския началникъ за произвеждане на дознание?

Н. Кемилевъ (д. сг): Всичко това, което говоришъ, по законопроекта ли е?

Нѣкой отъ говориститъ: Той развива темата си.

Н. Кемилевъ (д. сг): Кажете нѣщо по законопроекта — трѣбва ли да го приемемъ или не трѣбва, а всичко друго може да бѣде предметъ на едно питане. Сега критикувайте законопроекта.

Д. Даскаловъ (з. в): Това, което говоря, е по законо-проекта.

Н. Кемилевъ (д. сг): Не е по законопроекта. Вие изнасяте отделни случаи.

Д. Даскаловъ (з. в): Това е вѣрно, което изнасямъ.

Н. Кемилевъ (д. сг): Говорете по законопроекта. Това, което изнасяте, е за нѣкое питане. Да ви чуемъ мнението по законопроекта.

Г. Марковъ (з. в): Ние искаме законътъ за т. з. с. да остане. Ораторътъ обяснява какъ се прилага тоя законъ.

Д. Даскаловъ (з. в): Тия пари, които сѫ били събрани, сѫ били разпредѣлени между известни лица, отъ които е зависѣло оземляването. По такъвъ начинъ се ограбва селското население. И много отъ тия, на които сѫ вземени пари, не сѫ оземлени. Ето защо азъ моля г. министра на земедѣлнето да си вземе бележка и да нареди да се анулира случаятъ по даленото заявление отъ арапларци до прокурора при Варненския окръженъ сѣдъ, но да се анулира не чрезъ околийския началникъ, ами чрезъ сѣдния-следователъ.

Въ с. Караманлий се е правило също оземляване; заминала е бригада за оземляване на хората; на нѣкои сѫ раздадени земи, на нѣкои не сѫ раздадени. Въ последствие протоколътъ, който направилъ ръководителътъ на бригадата за раздаване на всичката тая земя, се е анулиралъ благодарение на искането на околийския началникъ отъ Провадия. Това е изложено въ заявлението на тѣжителитъ до Дирекцията на т. з. с., което не искаме изцѣло да ви чета, за да не ви отнемамъ времето. Ще ви прочета само следния пасажъ: „Молимъ да се изискатъ всички протоколи по даването на земята въ селото; молимъ да се анулира случаятъ отъ провадийския мирови сѣдия“. Тѣ мислятъ, че мировиятъ сѣдия, който е председател на околийската комисия, по-добросъвестно ще произведе анкетата и нѣма да има нужда отъ полиция, нѣма да има нужда отъ детективи, които да заплашватъ населението. И въ края на заявлението си казватъ: „Не сторите ли това, ще считаме, че нѣма органи, които да приложатъ справедливо единъ законъ, който цели стопанското повдигане и социалното изравняване въ страната ни, като лишечъ пѣтъ, ще се убедимъ, че при прилагането на този законъ се произволничи сѫ нуждитъ на безземелнитъ и малоземелнитъ“. Подписани 14 души отъ с. Караманлий.

Раздаватъ се земи на специалисти, г. г. народни представители. Вие всички знаете на какви хора се раздаватъ земи — на хора, които не сѫ хванали рало, на хора, които може би теоретически познаватъ земедѣлнето, но практически не го владѣятъ. Ще ви кажа какъвъ случай има въ с. Ново село, Провадийско. Дадена е земя на нѣкой си Бошнаковъ, чиновникъ, който живѣе въ София и когато дойде време, отива въ село, дава земята си подъ наемъ, а следъ туй отива да събира наема. Така тоя специалистъ поощрява земедѣлцитъ въ тоя край и имъ показва нагледно какъ да обработватъ земята!

Азъ моля г. министра на земедѣлнето да нареди анкета и да се отнематъ всички земи, дадени на специалисти отъ тоя родъ. За тоя случай казахъ и по-рано на г. министра, обаче той не си взема бележка. Азъ съмъ сигуренъ, че и сега нѣма да си вземе никаква бележка, защото...

Министъръ Д. Христовъ: Вземамъ си бележка, и ако това, което Вие казвате, е вѣрно, ще изпѣдня Вашето желание, понеже то е законно желание. Давамъ Ви най-тържествена дума, че ще направя справка и ще Ви съобща резултата отъ нея.

Д. Даскаловъ (з. в): Понеже законътъ цели да оземлява и кооперациитъ, кооперацията въ с. Кривина, Провадийско, сѫ протоколъ № 576 отъ 1926 г. е била оземлена сѫ 50 декара земя, която е единъ тѣрнакъ — азъ лично познавамъ мѣстото. Обработва я кооперацията нѣколко години и въ последствие тая земя се дава на единъ специалистъ — Иванъ Стояновъ отъ с. Ново-село. И когато селото праги своя делегатъ — касиера на кооперацията — въ дирекцията, г. директорътъ му казалъ: „Не можемъ да отменимъ протокола; веднѣжъ земята дадена на специалистъ, трѣбва да искате декларация отъ него, че я отстъпва доброволно — само по такъвъ начинъ може да му се отнеме“. Азъ питамъ: когато кооперацията въ това село е оземлена и още не се е сдобила сѫ крепостенъ актъ за земята — защото знаете, че и кооперации, и частни лица, които ги оземляваха, не можеха да се сдобиятъ веднага сѫ крепостни актове — когато тази кооперация работи да-

дената ѝ земя нѣколко години, какъ може да се дава въ последствие тая земя на специалистъ? Сега се иска декларация отъ него, да отстъпи земята, но човѣкътъ не се съгласява, защото вече се е сдобилъ сѫ нотариаленъ актъ. Ето защо азъ моля г. министра да си вземе бележка отъ тоя фактъ и непременно да се върне земята на кооперацията.

И. Бояджийски (д. сг): Въ името на какво? Кооперацията не е безимотенъ производителъ, за да го оземлишъ. Кооперация отъ 10—20 души — да ги оземлявашъ! Отъ-где нахѣде? На какво основание? Нейнитъ членове може да иматъ по 300 декара земя.

Д. Даскаловъ (з. в): Ще се съгласите, че общинската земя е преди всичко за нуждитъ на селянитъ отъ общината, а не да се оземляватъ хора отъ друга околия, дошли по една случайностъ въ селото, и да имъ се даватъ по 50 декара земя!

Министъръ Д. Христовъ: Това не е право.

Д. Даскаловъ (з. в): Оземляватъ се секретари на мирови сѣдилища, както е случалъ въ Кеманларъ, кѣдето е оземленъ секретарътъ на мировото сѣдилище, който нито знае да оре, нито е работилъ земедѣлие. Така се върши оземляването днесъ отъ дирекцията.

Азъ мисля, че когато трѣбва да се раздава фондовата земя, кѣдето има такава, би трѣбвало да се погледне и върху другъ единъ въпросъ. Въ села, които сѫ произвели референдумъ за комасация на земятъ, оземляването би трѣбвало да се отложи, докато стане комасацията. Има вече нѣколко села, въ които сѫ произведени референдуми и дето земятъ се раздаватъ, а утре, при комасирането на земятъ въ това село, ще се срещнатъ голѣми спѣнки. Г. министърътъ на земедѣлнето, не зная по какви съображения, не е вземалъ това нѣщо предъ видъ; поне въ ония села, земятъ на които се комасиратъ, не трѣбваше да се допуца раздаването на земи, а излишѣкътъ отъ тѣхъ трѣбваше да се раздаде следъ като земятъ се комасиратъ. Но и комасацията, която е започната отъ Дирекцията за т. з. с. въ три села: Махалата, Плъвенско, Новачене, Никополюс, и Овча-могила, Свищовско, върви много трудно, много мудно. Не зная защо, всички се оплакватъ. Ето стана вече две години, откакто е започната комасацията на земятъ въ тия села и досега нищо не е свършено.

Министъръ Д. Христовъ: Е, хайде сега, нищо не е свършено! Въ с. Махалата бригадата завърши своята работа, а това село има 65 хиляди декари. Вие въ колко време искате да се извърши комасацията на тия земи? Въ два месеца ли? Триангулационенъ планъ, землемеренъ планъ и т. н. — въ два месеца ли искате да се комасиратъ 65 хиляди декара земя? Тѣй е и въ с. Новачене, тѣй е и въ Овча-могила, Свищовска околия.

Д. Даскаловъ (з. в): Мудно върви, г. министре!

Министъръ Д. Христовъ: Мудно! Ама-естеството на работата е такава, че не може да се свърши скоро. Ако започнемъ пѣкъ кадастра на България, за него ще трѣбватъ 25—30 години. Не познавате материята — извинете за думата. Ние комасираме вече земятъ не въ три, а въ 15 села.

Д. Даскаловъ (з. в): Азъ имамъ списѣка на селата. Ето го.

Министъръ Д. Христовъ: И не комасира Дирекцията за т. з. с. — туй да го знаете.

Д. Даскаловъ (з. в): Чрезъ тѣргъ се комасиратъ 8 села.

Министъръ Д. Христовъ: На васъ, които много мислѣхте за земедѣлцитъ, не ви дойде на умъ да комасирате земятъ, та трѣбваше ние, Демократическиятъ съговоръ, да ги комасираме.

Д. Даскаловъ (з. в): Не че не ни дойде на умъ, г. министре.

Министъръ Д. Христовъ: Нѣмахте време, понеже за други работи мислѣхте.

Д. Даскаловъ (з. в): Не можехъ като Васъ, безъ да обмислимъ работата, всичко да захванемъ изведнѣжъ и нищо да не направимъ!

Министър Д. Христовъ: Да се комасиратъ 65 хиляди декара за две години, било малко, а две години не ви дойде на умъ да пристъпите къмъ комасиране!

Д. Даскаловъ (з. в): Вие сериозно не се грижите нито за производителитъ, нито за комасиране.

Министър Д. Христовъ: Да, да!

Д. Даскаловъ (з. в): Разбира се. — После, въ плана за комасацията, която е дадена да се извърши чрезъ търгъ, трѣбваше отъ ония села, които сж произвели референдумъ, да се включи отъ всѣка околия по едно село, а не да се включватъ по две-три села отъ една и сѣща околия, а отъ други нито едно.

Министър Д. Христовъ: За да се извърши комасация въ дадено село, трѣбва да се произведе референдумъ. Ако въ нѣкои околии нито въ едно село не сж произвели референдумъ, кой е кривъ? Ние пристъпваме къмъ комасиране въ села, които сж произвели референдумъ. Кой е виновенъ, че въ нѣкои околии сж станали референдуми, а въ други не сж станали? Азъ наредихъ въ 50 околии, поне въ едно село отъ всѣка околия, да се произведе референдумъ, та за идущата година да имаме 50 села за комасиране. Но за сега този е фактътъ: само въ тѣзи села, където е произведенъ референдумъ, ние ще комасираме, защото по закона нѣмаме право да комасираме въ села, където не е произведенъ референдумъ.

Д. Даскаловъ (з. в): Азъ Ви казахъ, че въ четири села отъ разни околии референдумътъ е свършенъ вече. Тѣзи села трѣбваше да се включатъ въ комасацията, дадена за извършване чрезъ търгъ. А въ бѣдше трѣбва да се предвиди отъ всѣка околия по едно село за комасиране.

Министър Д. Христовъ: Пакъ повтарямъ: въ всички села, които сж произвели референдумъ, се извършва комасацията или по стопански начинъ, както е въ казанитъ по-горе 3 села, или чрезъ отдаване на търгъ на частни инженири. Това, което Ви казвамъ, е фактътъ.

Д. Даскаловъ (з. в): Азъ казвамъ, че абсолютно нищо не е направено, или ако се върши нѣщо, много мудно върви, благодарение на това, че поставенитъ на отговорни мѣста хора нѣмагъ абсолютно никакво понятие, за да могатъ добросъвестно да служатъ. Въ Дирекцията на т. з. с. се поставиха личности, които намѣсто да улесняватъ хората, тѣ ги затрудняватъ. Всички, които сж въ дирекцията, сж оземлени, а хора, които сж безъ педя земя, оставатъ на произвола на съдбата. Така че Министерството на земледѣлието съ политиката си по отношение на оземляването не е направило нищо, или ако е направило, то е свършено малко.

Министър Д. Христовъ: Ами че оземлили сме къмъ 55.000 домакинства. Това малко ли е?

Д. Даскаловъ (з. в): Но отъ тѣзи 55.000 домакинства никое не е гарантирано още, защото азъ Ви казахъ, г. министре: Вие сте оземлили безземелни, обаче чрезъ Земледѣлската банка Вие сте искали да внесетъ частъ отъ сумата.

Министър Д. Христовъ: Нѣма такова нѣщо. Ние изпълняваме закона. Оземлени сж 55.000 домакинства досега. Тѣ владѣятъ земята, тѣ я използватъ. Отъ тѣзи 55.000 домакинства, които ще станатъ 60.000, на 15.000 сж дадени крепостни актове. А споредъ закона, тѣзи, които сж оземлени отъ Дирекцията за т. з. с. и имъ сж дадени крепостни актове, се задължаватъ къмъ Земледѣлската банка въ единъ срокъ отъ 20 години да изплатятъ своитъ задължения. Това нарежда законътъ и ние изпълняваме неговитъ повеления. Какво искате повече?

Д. Даскаловъ (з. в): Но Вие отнемате земята...

Министър Д. Христовъ: Какво има?

Д. Даскаловъ (з. в): Азъ Ви говоря, пкъ Вие не ме слушате, само ме прекъсвате. — Въ с. Бей-кой сж раздадени на около 40 души земи и сумата е събрана чрезъ Земледѣлската банка. Казахъ Ви, напр., че банката е писала съ писмо № 24 отъ 20 ноемврий 1928 г. на единъ оземленъ да внесе 12% отъ сумата 18.935 л. — стойността за 35 декара; човѣкътъ е внесълъ стойността и следъ туй Министерството на земледѣлието пакъ включва тая земя, която е вече раздадена, въ горското стопанство. И Вие отбелязвате въ картограмитъ на отчета на дирекцията

колко бѣжанци сж оземлени, а въ сѣщностъ тѣ не сж оземлени! Тази земя не е дадена, защото отново е включена въ горското стопанство. Това е, което става, а всичко туй, което се пише въ тѣзи диаграми, не отговаря на истината. Нищо не е направено!

Министър Д. Христовъ: Какъ можете да казвате, че нищо не е направено? Земледѣлската банка, ако е писала да се внесе стойността, тя е имала право, защото изпълнява закона. Законътъ гласи, че когато едно лице бѣде оземлено по закона за трудовитъ земледѣлски стопанства, длъжно е да внесе 10% отъ стойността ѝ.

Д. Даскаловъ (з. в): 12%.

Министър Д. Христовъ: 12%, но не знаете защо сж 12%. 10% отъ стойността на земята плусъ 2% за такова и такава целъ на хората, на които е дадена земя. Сигурно не сж платили, пресрочили сж и затова имъ е писано.

Д. Даскаловъ (з. в): Не, внесени сж 12%.

Министър Д. Христовъ: Ако Вие казвате, че сж оземлени и, следъ като сж платили 12%, земята имъ е била отнета, азъ заявявамъ, че това е беззаконие и този, който го е направилъ, ще носи последствията. Но азъ оспорвамъ това. Ще направя справка и когато ще отговарямъ на критикитъ по законопроекта, ще Ви отговоря и за този случай.

И. Гавалюговъ (д. сг): Не е платено, г. Даскаловъ. Разпредѣля се земята; лицата, които я получаватъ, внасятъ 12%; обаче земята, която трѣбва да се раздаде, не е изключена отъ обекта на горското стопанство и, като така, не може да се раздаде. Такива случаи има и другаде. Отдѣлението за горитъ не желае да оформи раздаването на тѣзи земи, докато не се изключатъ отъ обекта на горското стопанство.

Д. Даскаловъ (з. в): Казахъ Ви, че въ Дирекцията за т. з. с. има една аномалия. Кой пише, кой плаща, не се знае. Дирекцията извършва всичко на своя глава, безъ да пита даже отдѣлението за горитъ при Министерството на земледѣлието.

И. Гавалюговъ (д. сг): Не е дирекцията виновна.

Д. Даскаловъ (з. в): Изключватъ се отъ обекта на горското стопанство земи и веднага се даватъ на дирекцията. Дирекцията безъ да е взела отъ съответното мѣсто разрешение или указъ за изключване на земята отъ обекта на горското стопанство, командирова чиновници за раздаване на земята. Въ послѣствие, когато горскиятъ съветъ при Министерството на земледѣлието преглежда протоколитъ, включва тази земя въ горското стопанство, а не я изключва. По такъвъ начинъ хората, които сж оземлени, оставатъ безъ земя. Министърътъ на земледѣлието казва: „Ще съставя актъ на всички чиновници, които сж виновни“. Азъ питамъ: на кои чиновници ще съставите актове, г. министре? Тѣ не сж ли Ваши чиновници?

Министър Д. Христовъ: На тѣзи чиновници отъ отдѣлението за горитъ, които по силата на чл. 20 отъ закона изключватъ отъ обекта на горското стопанство толкова и толкова декара, и ги вписватъ въ фонда за оземляването, ако следъ това сж се повърнали, измѣнили сж протокола и земята, която е дадена на хората, се отнема. За тѣзи чиновници въ отдѣлението за горитъ ще има наказание — ще ги уволня, давамъ Ви дума. Но дълбоко съмъ убеденъ, че този случай, за който Вие говорите, не стои така, както казвате. Азъ ще Ви отговоря. И най-после, г. г. народни представители, допуснете, че има такива случаи 5, 6, 8, 15, 100. Какво съставлява това отъ 60.000 оземлявания досега? Всѣки день до мене непрекъснато идватъ оплаквания. На всѣка телеграма съмъ давалъ ходъ. Това шега работа ли е? Какъ си представявате Вие тази работа? Азъ ще Ви отговоря, когато ще отговарямъ на критикитъ, които се направиха по законопроекта.

Д. Даскаловъ (з. в): Съ какво право Дирекцията на трудовитъ земледѣлски стопанства командирова чиновници да оземляватъ съ земи, за които горскиятъ съветъ не си е казалъ думата? Съ какво право ощетявате държавата и на гърба на кого става това? Какъ може да изпращатъ чиновници да оземляватъ съ една площъ, за която горскиятъ съветъ не е взелъ решение, че се изключва отъ обекта на горското стопанство и за което нѣма указъ?

Министър Д. Христов: Даже ако е такъв случаят, азъ потретвамъ, че ще Ви отговоря. Ако бѣхте направили питане, щѣхъ досега да Ви отговоря.

В. Драгановъ (з. в): Г. председателю! Нѣма ли да направите бележка на г. министра, който постоянно прекъсва оратора? Нѣма да слушаме само г. министра.

Министър Д. Христовъ: Вѣрно е, че горскиятъ съветъ оформява съ протоколъ кои земи се изключватъ отъ обекта на горското стопанство. То е негово право. Но веднѣжъ създадено едно фактическо положение отъ представителитъ на горската властъ, никой нѣма право да отнема земята на оземления и той ще си я владѣе. Какво искате повече?

Д. Даскаловъ (з. в): Въ всѣки случай, казвамъ, министърътъ на земледѣлието само донѣкъде вниква въ казаното и то чакъ, когато отъ трибуната се изнесе; а когато се отправятъ оплаквания до Министерството на земледѣлието, до Дирекцията на т. з. с., той не обръща внимание. Идете, г. г. народни представители, въ дирекцията и ще видите съ десетки хиляди заявления, които чакатъ за анкета; има неправилно раздадени земи на нѣкои личности, които абсолютно не заслужаватъ това, но Министерството на земледѣлието, респ. Дирекцията на т. з. с., не обръща никакво внимание на тия заявления за анкета. И азъ съмъ сигуренъ, че всичко, което се говори тукъ, ще остане само въ дневниците, а нѣма да се вземе актъ, нѣма да се направятъ абсолютно никакви разпореждания и работата така ще си остане.

По отношение на законопроекта, повтарямъ, по-добре ще направя г. министърътъ на земледѣлието да го оттегли, защото съ тия земи, които възлизатъ на около 85—90 хиляди декари, ще може известно число бѣжанци да се оземлятъ. Азъ моля г. министра на земледѣлието да оттегли законопроекта, за да може да се създаде единъ горедолу поминѣкъ на това нещастно население. (Ржкоплѣскания отъ земледѣлицѣ)

Председателствуващъ В. Димчевъ: Има думата народниятъ представителъ г. Димитъръ Гичевъ.

Д. Гичевъ (з. в): Г. г. народни представители! Едва ли нѣкога единъ законопроектъ отъ три члена само, какъвто е настоящиятъ, е възбуждалъ такъвъ голѣмъ интересъ въ народното представителство, както дебатираниятъ презъ тая седмица законопроектъ на министра на земледѣлието за измѣнение на закона за трудовитъ земледѣлски стопанства. Този интересъ, предизвиканъ отъ измѣненията, които министърътъ на земледѣлието иска да внесе въ сега сѣществувания законъ за трудовитъ земледѣлски стопанства, не може да се обясни друго-яче освенъ съ голѣмия въпросъ, който казаниятъ законопроектъ третира — въпроса за владението на земята, единъ въпросъ толкова старъ, колкото е старъ и свѣтътъ. Отначало още, откакъ човѣчеството сѣществувало, земята е давала ония продукти, ония артикули, които сѣ били необходими за сѣществуването и преживяването на човѣка. Въ различнитъ времена на човѣшкото общество по въпроса за собствеността на земята сѣ водили голѣми и непрекъснати борби. И днесъ, въ единъ моментъ, когато постоянно се говори за стабилизиране на нашето национално стопанство, и преди всичко, за стабилизирането на нашето селско стопанство, което всички признаватъ, че е основата, че е гръбнакътъ на нашата стопанска мощъ, въ единъ такъвъ моментъ, когато се дава видъ, че се цели техническото подобрене на нашето селско стопанство, на което се възлагатъ голѣми надежди за закрепване на нашитъ финанси и ликвидиране на всички тежки задължения, които миналото е оставило върху българския държавенъ бюджетъ, въ този моментъ г. министърътъ на земледѣлието е сложилъ предъ насъ за разглеждане най-голѣмата проблема на земледѣлското производство, най-голѣмата проблема на българското земледѣлие.

Г. г. народни представители! Земледѣлското производство — както съмъ ималъ случай и другъ пътъ да заявя — е единъ много сложенъ процесъ, върху който влияятъ много фактори: природни — климатътъ на дадена страна и земята; икономически — трудътъ и неговата цена и всички ония срѣдства за производство, които се употребяватъ въ земледѣлието. Отъ трета страна, фактори сѣ пазаритъ; това сѣ най-после обществено-икономическитъ закони, законодателството, традициитъ, етиката и установенитъ правоотношение въ дадена страна. Днесъ г. министърътъ на земледѣлието, изоставяйки всички тия фактори, ни е се-

зиралъ съ единъ само въпросъ: въпросътъ за земята. Вѣрно е, че единъ отъ голѣмитъ фактори — наредъ съ труда и наредъ съ капитала въ селското стопанство, това е земята. Безъ земя не можете да имате никакво земледѣлско производство. Отъ голѣмо значение е отношението на земята спрямо другитъ фактори въ дадено земледѣлско стопанство, както отъ сѣщо така голѣмо значение е и въпросътъ, въ какво отношение се намира земята спрямо тия, които влагатъ въ нея своя трудъ и своя капиталъ.

Ние знаемъ, г. г. народни представители, че въ древнитъ времена, и въ Сирия, и въ Римъ, и въ Елада, и въ срѣднитъ вѣкове, когато имаше единъ феодаленъ строй, земята, това срѣдство на производството, е била въ рѣцетъ на малко хора, на феодалитъ, които навремето не само сѣ експлоатирани своята земя, но сѣ и явявали и като собственици на земята на дребнитъ собственици, на дребнитъ производители-селяни, които сѣ били принудени да обработватъ земята на феодала. Следъ рухването на феодалния строй, макаръ да се премахна тая неправда, на която сѣ били подложени работническитъ и селски маси, все пакъ въ всички страни до днесъ сѣществуватъ остатѣци отъ феодализма, остатѣци отъ робството. И навсѣкъде едрото землевладение е свързано неразривно съ така наречения националенъ въпросъ. Въ всички почти страни националното потисничество, националната робия е свързана и съ едно икономическо робство, съ едно подчинено икономическо състояние на поробенитъ. И затова, когато тукъ вчера г. Хризановъ ни привеждаше примѣри за аграрната реформа въ Германия, за аграрната реформа най-вече въ Чехия и Ромъния, той каза, че тамъ съ аграрната реформа не сѣ целили толкова да разрешатъ единъ назрѣлъ социаленъ въпросъ — да взематъ земята отъ рѣцетъ на тия, на които тя е служила не като срѣдство за производство, не като обектъ, въ който да вложатъ своя собственъ трудъ, за да изкаратъ блага за себе си и за обществото, а е служила като срѣдство за експлоатация, като срѣдство за обръщане хората въ роби — но че главниятъ мотивъ за прокарване на аграрната реформа въ тия страни е билъ да се изнесе земята отъ рѣцетъ на националнитъ малшинства, за да я дадатъ въ рѣцетъ на освободенитъ следъ войната граждани въ Чехословашко и въ Ромъния.

Г. г. народни представители! За насъ процесътъ който става въ тия страни, е напълно естественъ, защото, както казахъ, националното и политическо робство е било непрекъснато, неразривно свързано съ икономическото робство. И въ тия именно страни национално-заробената земя е била въ рѣцетъ на победителитъ. Недейте забравя, че преди 50 години, когато българскиятъ народъ се намираще подъ турска властъ, подъ турско робство, сѣщо така земята у насъ въ нейнитъ голѣми разѣтри бѣше въ рѣцетъ на турцитъ, а българитъ бѣха аргати, кехани и изполичари. Следъ освобождението, обаче, отъ една страна до законодателенъ пътъ, отъ друга страна, поради икономическата борба, която започна помежду по-интелигентнитъ и трудолюбиви българи и изселващитъ се турци, земята полека-лека мина въ рѣцетъ на трудящия се български селянинъ. Обаче ние не можемъ да си затворимъ очитъ и да не признаемъ, да не констатираме въ днешния моментъ, че една отъ причинитъ, за да бѣде българското село въ таква тежка положение, въ какрото го виждаме днесъ, когато има да носи на плещитъ си много тежести отъ войнитъ — не въ каквото го помните всички отпреди войнитъ, защото никога благодарение, никога охолство, никога богатство въ българската селска кѣща не е имало — е и тая, че българскиятъ селянинъ е трѣбвало всѣка година голѣма частъ отъ своитъ приходи да отдѣля, да изнася злато въ Цариградъ, за да заплаща земята на агитъ и беговетъ, която гѣ следъ изселването си бѣха продали на българското население.

И когато следъ войнитъ у насъ сѣщо така се почувствува важноста на тѣзи голѣми, исторически, жизненъ въпросъ — за владението на земята — намѣри се за необходимо да се създаде законъ, който да урегулира поземелната частна собственостъ. Казвамъ „да урегулира“, г. г. народни представители, защото ние съ този законъ не отрекохме принципа на частната поземлена собственостъ. Ние и тогава и днесъ твърдо стоимъ на принципа на частната собственостъ, който е прокаранъ, който е осветенъ въ нашата конституция. И когато тукъ отъ нѣкои наши конституционалисти, отъ нѣкои правници се прави възражение, че съ този законъ ние сме внасяли анархия, че сме посягали на устоитъ на нашата държава, че сме погазили едно отъ условията, едно отъ първитъ начала на нашата конституция — неприкосновеността, свещената производъ

на частната собственост — ние искаме да имъ посочимъ и друго едно постановление въ тази конституция, която казва: „Всѣки робъ, стѣпилъ въ предѣлитъ на българското царство, престава да бѣде робъ.“ Е добре, г. г. народни представители, нима крепостничеството, нима да държите хора безземелни, да ги държите ратан въ извѣстенъ чифликъ, да ги държите въ положение на чифлигари, въ положение на изпосичари — нима това не е икономическо робство много по-страшно отъ политическото и духовно робство? И ние, желайки да изпълнимъ едно отъ поведенията на нашата конституция, което забранява въ нашата страна да има роби, безъ да унищожимъ принципа на частната собственост, извършихме една корекция, която се налагаше отъ икономически и отъ социални съображения.

Нѣкой отъ сговориститѣ: Вашитѣ корекции сж — да вършите гешефти. Създадохте този законъ само за да тормозите опозиционеритѣ и да имъ вземете имотитѣ на безценица, по тѣхната емлячна цена. Това направихте вие.

Х. Маряновъ (з. в): Защо не отмѣнихте закона следъ 9 юний?

Сжиятъ сговористъ: По 60 л. декара оценявахте отчужденитѣ имоти. Създадохте този законъ само за да си изпълните жеситѣ. Обрахте хората!

Д. Гичевъ (з. в): Г. г. народни представители! Когато говоря, че важни икономически съображения сж ни рѣко-водили при създаването на този законъ, за да се прокара една такава голѣма стопанска и социална реформа, азъ съмъ убеденъ, че нито отъ тая, нито отъ другата страна ще се намѣрятъ сериозни хора, които да ми възразятъ. Дори днешниятъ министъръ на земедѣлието, който въ душата си не е партизанинъ на тази реформа, който никога не е билъ неинъ приятелъ, който днесъ, на седмата година следъ смѣната на земедѣлския режимъ, намира куражъ да занимае Народното събрание съ нейното формално отмѣнение, следъ като на 9 юний фактически тя бѣше отмѣнена, и той въ своитѣ мотиви, и всички, които излизатъ да защитятъ неговитѣ предложения, не казватъ, че тѣ сж противъ принципа на трудовата поземелна собственост. Никой отъ тѣхъ не казва, че оная неправда на вѣковетѣ, когато селяни и работници сж били обърнати на плебеи, на роби, на добичета, на безправна рая, трѣбва наново да се възстанови. Г. министъръ излиза съ други съображения предъ насъ. Той ни казва прикрито, фалшиво, неискрено: ние признаваме нуждата да се оземлятъ българскитѣ селяни; ние признаваме, че когато земята бѣде въ рѣцетъ на тия, които я обработватъ, тя става по-рентабилна; че трудътъ, вложенъ отъ собственика, е винаги по-продуктивенъ, защото тамъ, където не види око на господаря, и Господъ не види — казва поговорката. Обаче, г. г. народни представители, намѣрилъ се е единъ несъстоятеленъ аргументъ: земята отъ общинскитѣ мери, отъ държавнитѣ мери, на Народната банка, на Земедѣлската банка е достатъчна и предостатъчна, за да се задоволятъ нуждитѣ на всички ония, които се нуждаятъ отъ земя. Наистина, въ нашата страна има толкова много земя, която може да задоволи голѣмия гладъ за земя, който понастоящемъ сѣществува; оня гладъ, който много порастна следъ войнитѣ и особено въ последнитѣ 3-4 години, когато непрекъснато една голѣма вълна отъ бѣжанци прехвърляше нашата граница — единъ елементъ предимно земедѣлски, хора, които въ своитѣ напустати родни огнища въ Тракия и Македония сж се занимавали преди всичко съ земедѣлие. Всички тия хора, по силата на закона за настаняване на бѣжанцитѣ, трѣбва да бждатъ оземлени, трѣбва да имъ се даде възможностъ да вложатъ своя трудъ въ земята и по таквъ начинъ да увеличатъ нашето национално богатство.

Г. министърътъ казва, че общинскитѣ земи сж достатъчни, обаче никакви цифри, никакви данни не ни се даватъ, за да бждемъ убедени, че действително общинскитѣ земи сж достатъчни. Най-после, г. г. народни представители, ако действително общинскитѣ земи бѣха достатъчни, нѣмаше нужда отъ единъ специаленъ законъ — тази работа можеха самитѣ общини да я изпълнятъ. Обаче ние смѣтаме, че тия земи не сж достатъчни, защото не по-малко отъ 150.000 сж семействата, които нѣматъ достатъчно земя.

Щомъ е така, защо тогава е необходимо да се посѣга въ основа, издѣно, на принципа за правилното разпредѣление на земята? Защо сте се загрижили толкова за оная частна собственост, която е спѣвала прогреса въ земедѣлското производство, която е прѣчила то да бѣде мо-

дернизирано, която спѣва и днесъ неговата рентабилностъ, независимо отъ всички ония социални съображения, които всѣки отъ васъ въ душата си има прогивъ крупнитѣ землевладения тукъ или другаде? Само едно съображение има — да се услуги на политиката на ония, въ името на която се дойде на властъ и чийто интереси трѣбва да се защищаватъ. Какво ни говори аргументътъ, че се касае само за 60.000 декара частни земи? Значи, г. г. народни представители, вие създавате единъ законъ, който ще защити притежателитѣ само на 60.000 декара земя. Вие въ тоя върховенъ моментъ за българския народъ мислите за чифликчинитѣ, за притежателитѣ на 60-тѣ хиляди декара земя. Вие не мислите за другитѣ 150.000 домакинства, на които трѣбва да дадете земя въ рѣцетъ.

К. Николовъ (д. сг): По половинъ декаръ на домакинство!

Д. Гичевъ (з. в): Вие излизате съ единъ законопроектъ, който явно сочи, че сте въ услуга не на болшинството отъ българския народъ, на неговата производителна, на неговата трудолюбива частъ, но сте въ защита на интереситѣ на едно нищожно малцинство, което по едни или други пѣтица е могло да тури рѣка на една значителна частъ отъ земята въ нашата страна. Недейте забравя, че макаръ у насъ поземелниятъ въпросъ да не е въ тая остра форма, въ каквата е въ другитѣ страни, където периодически сме били свидетели на селски бунтове, на въстания, на селски движения отъ различна форма, все пакъ и у насъ сѣществуватъ повече или по-малко крупни землевладения. Споредъ официалната статистика, може би не толкова точна, но неопровергана отъ друга по-точна, въ България 582 души сж притежатели на земя отъ 1.000—2.000 декара; 154 души — отъ 2.000 до 3.000 декара; 99 души — отъ 3.000—5.000 декара и 91 души сж притежатели на земя повече отъ 5.000 декара; или общо 11.527 души сж имали въ притежание надъ 300.000 декара. И вие виждате, че у насъ действително има, тя сѣществуватъ и сега, едра частна собственост. Частна собственост върху какво? Върху оную ли, което тия хора сж могли да икономисатъ и да спестятъ съ своя трудъ? Върху произведенията, върху артикулитѣ на тѣхния трудъ ли, на тѣхното умение или на тѣхното значение? Не. Защото земята не е създаване на човѣка, тя не е творение на неговата рѣка, не е дѣло на неговия умъ. Земята е даръ Божи, и човѣкъ има само една длъжностъ на тоя свѣтъ — да разпредѣли земята справедливо и, съ огледъ на туй, да се владѣе отъ тоя, който влага своя трудъ въ нея, за да му даде тя максимумъ блага.

Обаче ние виждаме, че въ миналото се създадоха много несправди въ това отношение. Робски години, феодаленъ строй, национално робство — всичко това е изтрѣгнало земята изъ рѣцетъ на многочудното и я е дало въ рѣцетъ само на нѣколцина, които чрезъ нея сж държали маситѣ, болшинството отъ работния народъ въ икономическо, а заедно съ това въ духовно и политическо робство.

Г. г. народни представители! Първата стѣпка къмъ разрѣшението на поземелния въпросъ се направи съ гласуването на закона за трудовата поземелна собственост въ 1920 г. и съ измѣненията, прокарани впоследствие. Условията на живота можеха да наложатъ после своитѣ корекции. Обаче ние виждаме, че още на 9 юний, преди тоя вотъ, който днесъ се иска отъ Народното събрание, фактически този законъ бѣше отмѣненъ. Това признава въ своята книга „9 юний“ сегашниятъ министъръ на благоустройството г. Славейко Василевъ. Тогава, когато нѣкои мислѣли, че спасяватъ България; тогава, когато нѣкои мислѣли, че възстановяватъ свободитѣ на българския гражданинъ; тогава, когато нѣкои мислѣли, че възкресяватъ българската конституция — тогава сж се явили предъ него едритѣ собственици, едритѣ чифликчии отъ Татарпазарджишко, всички съ тревога и съ мисълъ да турятъ сжия денъ рѣка на отчужденитѣ имъ земи. И ние знаемъ, че още тогава тѣ унищожиха тази реформа; още тогава тѣ туриха рѣка не само на земята, които имъ бѣха отчуждени, но посегнаха и на реколтата, която бѣше резултатъ на труда, който беднитѣ земедѣлци бѣха вложили въ тази земя.

И днесъ какво върши министърътъ на земедѣлието и какво се иска да извърши Народното събрание? Искане се да се оформи едно създадено положение; иска се съ единъ вотъ да одобримъ това, което по единъ беззаконенъ начинъ преди 6-7 години се е извършало, като се посегна на една отъ голѣмо стопанско и отъ голѣмо социално значение реформа. Защото ако, отъ една страна,

числото на тия, чийто интереси бяха засегнати съ закона за трудовата поземелна собственост, беше малко, а размахът на земите, които бяха в тяхните ръце, беше значителен, то, от друга страна, числото на ония, които тръбваше да изпитат благоприятните последици на тази социална и стопанска реформа, беше неимоверно голямо. Според статистиката, в нашата страна имаме 180.000 домакинства, които имат само до 5 декара земя, 113.000 — до 10 декара, 101.000 — от 10 до 20 декара, 80.000 — от 20 до 30 декара, 106.000 — от 30 до 75 декара и 66.000 — от 75 до 100 декара земя.

Виждаме, обаче, че ония, които предварително посегнаха на закона за трудовата поземелна собственост, за да създадат едни поземелни отношения, които не са полезни нито от стопанско, нито от социално гледище, намъряха в лицето на днешния министър един голям свой покровител и очакват може би да намърят и в лицето на Народното събрание един институт, който ще извърши наново тая голяма неправда, като узакони грабежа, който те извършиха преди няколко години.

Аз зная, че организираната държава има за задача да подпомогне развитието на стопанската дейност на отдалечените граждани. И затова, когато виждаме, че българският селянин се намира в твърде тежки, в мизерни условия, в тежки кредитни условия, в тежки данъчни условия, защото е прѣкомѣрно натоварен съ данъци, и когато виждаме, че най-важният фактор в земледѣлското производство, земята, не е в неговите ръце, държавата има дълг да го подпомогне, да го улесни въ снабдяването му съ земя. Обаче ние виждаме, че правителството, на лък на интереситѣ на грамадната част български граждани, на чийто плещи се крепи държавата, и въ защита интереситѣ, повтарямъ, на едно малцинство, цели да посегне на единъ създаденъ вече законъ, цели да върне колелото на живота назадъ и да унищожи една реформа, благоприятнитѣ последици на която не могат да се отрече абсолютно отъ никого.

Г. г. народни представители! Азъ не зная дали е необходимо — както направиха нѣкои преди менъ — да привеждамъ тукъ аргументи въ полза и въ защита на дребното земледѣлие у насъ. Азъ не зная дали ще се намѣри нѣкой, който да спори по това, кое земледѣлие е по-репродуктивно, по-жизнеспособно, дали едрото, чифликчиското, или трудовото земледѣлско стопанство, въ което се влага само собственъ трудъ, отъ което се получаватъ само наднищитѣ. Мене ми се струва, че по този въпросъ разногласие между насъ нѣма да има, защото още навремето, когато е гласуванъ законътъ за трудовата поземелна собственост, и отъ лѣво, и отъ дѣсно не е била отказана нуждата, необходимостта отъ корегиране на поземелната собственост въ нашата страна; дори не е била отказана и отъ представителя на тогавашната Народняшка партия, която съ право минава за най-консервативната и реакционна партия у насъ — тази партия, въ унисонъ съ чийто разбирания се управлява днесъ, макаръ че партията на Демократическия сговоръ възприе радикалната програма, въ която действително стои написано: „Земята за земледѣлца, земята за тѣзи, които я работятъ“. И азъ много добре разбирамъ този жаръ, съ който Г. Влайковъ и Г. Иванъ Харизановъ вчера излѣзоха да защищаватъ принципа за трудовата поземелна собственост. Азъ разбирамъ и тѣхната мѣка да виждатъ, че действително партията, която е взела тѣхната програма, която е взела тѣхните лозунги, когато има възможност да приложи тази програма, фактически, на дѣло провежда народняшка политика, управлява въ унисонъ съ народняцитѣ. Казвамъ, дори представителят на Народняшката партия тогава не е ималъ куража да откаже нуждата, необходимостта отъ корегиране поземелната собственост у насъ. Така, при разглеждането на закона за трудовата поземелна собственост на второ четене, Г. Буровъ е казалъ: „Земята ще бѣде по-производителна, ако се работи отъ нейнитѣ собственици, отколкото ако се използва чрезъ изпозичарство“. И по-нататкъ казва: „Веднѣжъ прехвърлена тази земя и по този начинъ групирана трудовата собственост, ще трѣбва да опредѣлимъ законни норми, за да не може да излѣзе отъ ръцетѣ на тѣзи, които я работятъ и владѣятъ“. Разбира се, това не прѣчи на Г. Буровъ, следъ като приема принципа на трудовата поземелна собственост, да иска, щото този принципъ нѣкакъ да бѣде осъщественъ, безъ, обаче, да засегне интереситѣ на неговитѣ приятели, безъ, обаче, да засегне интереситѣ на едритѣ землевладѣлци, като и той, както Г. Христовъ, смѣта, че принципътъ си е принципъ, обаче на частнитѣ едри притежания и на манастирскитѣ притежания не трѣбва да се посѣга, особено на манастирскитѣ притежания.

Г. г. народни представители! Ако наистина българскитѣ манастири въ миналото, когато бяха хранилища на националното съзнание, когато въ тѣхъ не само се запази религиозниятъ духъ на българина, но се съхрани и нашата писменостъ, запази се нашата родна речъ, запази се българската книга, когато отъ тамъ излѣзоха първитѣ будители на нашето духовно и национално събуждане, ако тогава българскитѣ манастири сѣ се нуждаели отъ земя и отъ всички ония помощи, които населението доброволно имъ е давало, за да могатъ да се издържатъ тѣзи братствени обществени, днесъ, когато много отъ тѣзи манастири не съществуватъ, не можемъ да ги видимъ никѣде, а е останало само тѣхното име, азъ не мога да разбера защо тѣхнитѣ имоти, които сега не се владѣятъ и не се стопанисватъ отъ тѣхъ, а отъ митрополититѣ и отъ други църковни учреждения, защо тѣхнитѣ имоти, веднѣжъ раздадени на малоземелни и безземелни селяни, трѣбва отново да се върнатъ на манастиритѣ или, по-право, на митрополититѣ. Ако нѣкога, Г. г. народни представители, въ едни времена, като днешнитѣ, на безправие, на робство икономическо, духовно и политическо, Христосъ бѣше дошелъ — както самъ той е казалъ — не заради силнитѣ на този свѣтъ, но за да донесе утѣха на униженитѣ и осѣрбенитѣ, на потиснатитѣ и отритнатитѣ отъ живота, и ако неговите сподвижници станали най-пърѣдъ нѣколко бедни и прости рибари, ако самъ той тогава нѣмаше къде главата си да подслони, нима днесъ е позволено на нашитѣ църковни учреждения, на тази или онази митрополия тя да узакони робството, тя да благослови робията и, както въпрѣгатъ коня въ робския хомоть — да въпрегне населението въ работа, да си служи съ аргати, съ изпозичари въ използването на известни манастирски земи?

Вие знаете, че законътъ за трудовата поземелна собственост не засегна ония жизнеспособни манастирски стопанства, които бяха необходими за съществуването на самитѣ манастири, които имаха възможност да ги обзаведатъ модерно, използвайки капиталитѣ, съ които разполагатъ, използвайки и агрономската компетентност. Обаче днесъ какво виждаме? Виждаме, че се иска да се възвѣрнатъ пакъ ония манастирски имоти, които сѣ вече раздадени. Вѣрвамъ, че и вие сте получили изложение отъ единъ такъвъ засегнатъ край, какъвто е кричимскитѣ. Тамъ едно време е имало два манастира: „Св. Богородица“ и „Св. Врачъ“, които днесъ ги нѣма, защото сѣ били опожарени при въстанието въ 1876 г. Тѣ сѣ имали 1.200 декара земи, които сѣ раздадени вече на 160 души малоземелни и безземелни. Тия хора въ продължение на 5-6 години сѣ вложили колосаленъ трудъ върху тая земя, вложили сѣ известни капитали, за да могатъ да направятъ по-доходна тази земя, която дотогава е била ограбвана отъ нейнитѣ наематели. Защото онзи, който взема земя подъ наемъ, нищо не върши. Наемателството ограбва земята, то е най-хищническиятъ и грабителски начинъ на обработване парче земя; наемателътъ гледа само да вземе нищо отъ нея, безъ да направи каквото и да е за възстановяването на нейната плодородност. И когато тѣзи хора сѣ вземали такива източници и постни земи и сѣ вложили неимоверно голямъ усилия, всичкитѣ свои спестявания, направили сѣ дори задължения, за да възстановятъ тѣхната плодovitостъ и да направятъ и други подобия — защото по-голямата частъ отъ тия земи сѣ обрѣнати въ овощни градини или сѣ насадени съ лозя и други дълготрайни култури — днесъ съ тоя законопроектъ вие идете да имъ кажете: „Простете се съ вашето стопанство, простете се съ вашата прехрана, простете се съ вашия дългогодишенъ трудъ; вие ще върнете тия земи на манастиритѣ, вие ще трѣбва да платите наемъ за всичкото онова време, презъ което сѣ ги обработвали, вие ще трѣбва да платите и данъцитѣ имъ и отсега нататкъ ще трѣбва да станете наново изпозичари и да платате во вѣки вѣковъ наемъ на манастиритѣ или на църквитѣ“. Азъ не знамъ въ името на каква обществена справедливостъ, въ името на коя стопанска нужда искате отъ насъ вотъ за единъ такъвъ законопроектъ. И когато ще върнете земитѣ на манастиритѣ и ще възложите на протосингелитѣ при митрополититѣ или на свещеницитѣ при известни църкви да се грижатъ за тия земи, азъ не знамъ дали ще направите нѣщо, което ще оправдае очакванията на Г. министъра на земледѣлието — да увеличи доходността на българската земя, да увеличи нашето национално производство и да добие ония благодатни резултати, за които толкова много усилия видимо се полагатъ и толкова много жертви се правятъ.

Г. г. народни представители! Г. министърътъ на земледѣлието приведе и другъ единъ дребенъ и незначителенъ

ленъ аргументъ — Земледѣлската банка нѣмала пари. Тази Земледѣлска банка, която намира пари да дава за плугове, тази Земледѣлска банка, която намира пари за грапи, която намира пари да даде на Ипотекарната банка заемъ, тази Земледѣлска банка нѣмала пари да даде подпомогне българския безимотникъ да стане той собственикъ! Питамъ Ви, г. министре, ако действително Земледѣлската банка не може да помогне на селската сиромашия, да я здобие съ парче земя, защо е на тая сиромашия плугътъ, който ще ѝ дадете? Кое трѣбва да предхожда — снабдяването съ инвентаръ, или снабдяването съ земя? Нима вие трѣбва да снабдите българския селянинъ по-рано съ машини, съ оръдия, съ добитъкъ, преди да сте го снабдили съ земя? Първото условие, най-първиятъ и необходимъ факторъ за земледѣлското стопанство и производство, това е, безспорно, земята. И имайки предъ видъ нищожната сума отъ нѣколко десетки милиона лева, които биха се ангажирали въ производството на тая реформа, Вашиятъ аргументъ, г. министре, се явява единъ абсолютно и крайно несъстоятеленъ аргументъ.

Но пири се и друго едно възражение. Днесъ, следъ войната, земледѣлскиятъ въпросъ е преди всичко технически въпросъ. Безспорно, г. г. народни представители, че земледѣлскиятъ въпросъ е и технически въпросъ, но, питамъ азъ, само технически въпросъ ли е? Кой отъ насъ би дръзналъ да отрече значението на техниката? Нима ние сме, които ще отречемъ ползата отъ въвеждането въ земледѣлството на по-модерни оръдия, които ще отречемъ ползата отъ изкуственото наторяване, които ще отречемъ ползата отъ въвеждането на всички съоръжения, които могатъ да направятъ земята по-рентабилна, които могатъ да направятъ капиталътъ, вложени въ земледѣлството, по-доходни, които по-скоро ще заплатятъ труда, който ще бѣде вложенъ въ земята? Обаче ние никога не сме възприемали тая ересь, че земледѣлството, особено днесъ, при тия сложни икономически и социални условия, може да бѣде само техника. И днесъ, както и вчера, както и утре, върху него ще продължаватъ да оказватъ влияние много фактори, които се намиратъ въ тѣсна зависимостъ помежду си. И въ реда на всичкитъ тия фактори, безспорно, неуклонно влияние ще окажатъ и ония, които се намиратъ въ известнѣ минимума. И тукъ законътъ за минимума има своето значение. Ако на нашето земледѣлие вие сте дали всичкитъ възможности да се развива, ако вие сте му осигурили пазари, каквито днесъ нѣмаме, ако вие сте му осигурили чрезъ кредитъ достатъчно капитали, отъ които фактически българското село е лишено, обаче сте оставали до минимумъ неговата земяна площъ, неговото земно притежание, нашето земледѣлско стопанство ще се развива подъ знака на маломѣрността на поземелната собственостъ. И днесъ въпросътъ за маломѣрността на поземелната собственостъ виждаме, че се налага съ всичката негова сериозностъ на нашето внимание.

Казахъ, че земледѣлието не е само техника. Въведете въ него каквато щете техника, ако, обаче, се окаже, че всички технически усъвършенствувания и нововъведения нѣма да бѣдатъ рентабилни, тѣй като липсватъ другитъ условия, които биха съдействували благоприятно за тѣхното въвеждане, то каквито и премии да давате, каквито и закони да създавате, каквито и окръжности и циркуляри да издавате, нищо нѣма да постигнете. Ако имате единъ далеченъ, единъ колебливъ пазаръ, единъ пазаръ, който не може да даде цена, която да покрие производственитъ разходи, напущо ще бѣде вашата техника. Ваника нѣма да се отплати и ще остане да чака по-благоприятни времена. Ако, обаче, се разбере, че земледѣлието не е единъ толкова простъ процесъ, колкото се смѣта, ако се разбере — и колкото по-рано, толкова по-добре — че земледѣлието не е само простъ технически въпросъ, въпросъ на плугове, на машини модерни, въпросъ на селена, въпросъ на подобрене (физически и химически свойства на земята, ако се разбере, че отъ правилното разрешение на този земледѣлски въпросъ, на тази проблема на днешния денъ зависи съществуването на българското племе, което въ три четвърти очаква своята прехрана отъ земята, зависи прехраната на българската държава, която въ четири пети очаква своитѣ доходи отъ налозите, които ще получи отъ земята и отъ земледѣлскитъ произведения, ако се разбере, казвамъ, че това е единъ сложенъ процесъ, върху който влияятъ много фактори, върху който влияе и законодателството, което всѣки денъ вие създавате, върху който влияе данъчната система, върху който влияятъ международнитъ отношения, върху който влияятъ вътрешнитъ и външни пазари, върху който влияе ролята на финансовия капиталъ, върху който влияятъ най-после и нашитѣ всѣкидневни навици и обичаи — ако всичко това

се проумѣе, не може да се игнорира и въпросътъ на въпроситѣ, не може да се игнорира и първиятъ и най-главниятъ въпросъ — тоя за земята и отношението на работника къмъ нейната собственостъ, отношението на стопанина къмъ нейното правило или несправедливо разпределение.

Г. г. народни представители! Въпрѣки политическата наивностъ, съ която нѣкои отъ боляшинството още живѣятъ и които още, може-би, се самоизлъгватъ, смѣтайки, че действително Демократическиятъ съговоръ искрено е възприелъ прогресивната програма на оившата Радикална партия и че той по свои състазъ е въ състояние да прокара нѣщо отъ постановлениата на тая програма, въпрѣки, казвамъ, тѣхната привързаностъ къмъ тия напредничави постановления, въпрѣки тѣхната най-искрена може би опозиция на законопроекта на г. министъръ Христовъ, азъ съмъ уоседенъ, че тоя законопроектъ ще бѣде вотиранъ, защото трѣбва да се оформи едно създадено нѣщо, защото трѣбва да се даде вотъ за нѣща, които отдавна, още на 9 юний 1923 г., фактически са извършени — когато земята, заедно съ рсколтата, бѣше отнета отъ рѣцетѣ на дрсонитѣ и беззаштититѣ, на победенитѣ тогава дребни земледѣлски собственици и върната на ония, които интереси, за нещастие на българския народъ — интереситѣ на амотницитѣ и притежателитѣ, на едрия спекулативенъ капиталъ и на едритѣ землевладения — изключително се защищаватъ. Обаче не сме ние, г. г. народни представители, които гласувайки отрицателно за внесенния законопроектъ, ще смѣтаме, че чрезъ вашия одобрителенъ вотъ тоя голѣмъ въпросъ — въпросътъ за земята, въпросътъ на въковетѣ, еднакъ отъ голѣмитѣ въпроси на живота — се ликвидира. Народното събрание съ своя вотъ днесъ нѣма да ликвидира тоя въпросъ. Съ него ще ликвидира вотътъ на ония, на които интереси вие днесъ посѣгате, съ него ще ликвидира вотътъ на ония, които и днесъ и утре ще останатъ да работятъ земята и които и днесъ и утре ще останатъ да създаватъ богатства върху нея. И тогава, когато тѣ ще иматъ възможностъ — а тѣ ще я иматъ — тѣ се изправятъ, тѣ ще се съземагъ, тѣ ще коригиратъ на нова смѣтка голѣмата неправда, която, за голѣмо съжаление, се върши днесъ, въ 20-я вѣкъ, когато на робството се гледа като анахронизмъ, когато следъ толкова много жертви и въ нашата свободолюбива конституция е прокарано постановление, че въ българска земя който сташи, става свободенъ. Когато днесъ съ вашия вотъ вие искате да въстановите икономическото, а заедно съ това и политическото робство, веднѣжъ маса, че тоя народъ, който черга тоя вотъ ще засегне, нѣма да намѣри сили, нѣма да намѣри възможностъ и нѣма да дочака деня съ единъ другъ вотъ да отиѣни тоя одобрителенъ вотъ, който вие днесъ по едни или други съображения бихте дали на внесения отъ г. министра на земледѣлното законопроектъ.

Азъ смѣтамъ, г. г. народни представители, че не може така леко да се разрешава единъ такъвъ голѣмъ въпросъ, единъ въпросъ отъ такова грамадно икономическо, стопанско и социално значение, единъ въпросъ, по който видимо има една голѣма заинтересованостъ отъ страна на всички народни представители. Отъ насъ се иска сега да кажемъ за кой принципъ сме: дали за принципа земята да се счита като артикулъ за спекула, съ който може да се търгува, дали съ земята може да се ограбва чуждиятъ трудъ, дали съ нея може да се потискатъ хората, или сме за трудовия принципъ въ владението и използването на земята, която да служи като срѣдство на човѣшкия прогресъ, на човѣшкия напредѣкъ и на човѣшката култура. И днесъ съ вашия вотъ вие ще кажете на коя страна ще застанете; днесъ съ вота си Народното събрание ще каже дали въ България занаяпредъ поземелната собственостъ ще бѣде регулирана, дали ще има известенъ предѣлъ на натрупване, на заграбване земя, или такъвъ предѣлъ нѣма да има. Днесъ българското село е обеднѣло, днесъ вече отъ българската дребна собственостъ ние имаме само едни призраци, само еднѣ споменъ, защото върху $\frac{3}{4}$ отъ нея тежатъ задължения, тя е ипотекирана, тя е заложена въ Земледѣлската банка, тя е заложена срещу земледѣлски машини, тя е заложена, най-после, за да се купи семе и да се посѣе, тя се залага и продава днесъ, за да се купи хлѣбъ и да се изхрани една гладна челядь. И ако при това положение, въ тази борба между силнитѣ и слабитѣ, нашата държава не само остана нѣмъ зрителъ, но ако тя съ своето законодателство застане на страната на силнитѣ, на страната на имачитѣ, нека не ни бѣде чудно, когато утре ще бѣдемъ свидетели на пълно, масово proletаризирание на българското село, нека не бѣдемъ изнедадени, ако видимъ, че утре, поради зеленчарството, което взема такива голѣми размѣри, поради лихварството, което

взема такива голѣми лихви, и поради тази търговска и стопанска система, която така упорито се провежда под диктовката на финансовия капитал, казвамъ, нека не бждемъ изненадани, ако утре бждемъ свидетели да се изплъзва за безценка земята изъ рѣцетъ на дребнитъ собственици и да отива въ рѣцетъ на ония, които нѣматъ възможностъ да я направятъ по-рентабилна, да направятъ земледѣлието по-интензивно и заедно съ туй да увеличатъ богатството на България, така необходимо днесъ за нейния бюджетъ, за нейното правилно стопанско и културно развитие и така необходимо за благоденствието най-вече на ония работещи и производителни български селски слоеве, които създаватъ богатствата въ тая страна и които иматъ право, най-после, да искатъ да се ползватъ отъ тия блага и да се чувствуватъ господари, сайбии, на тая земя, която обработватъ. Защото, г. г. народни представители, когато преди нѣколко години вие повикахте българския народъ на война и му казахте, че отечеството му е въ опасностъ, мнозина сложиха своитъ кости, безъ да иматъ нѣщо свое да бранятъ въ тази страна. И макаръ нашата конституция да гарантира неприкосновеността на частната собственостъ, въ името на единъ върховенъ интересъ, въ името на едно благо, което стои надъ благополучието на всѣки отдѣленъ гражданинъ, общото благо на отечеството, вие посегнахте на частната собственостъ, на дребната частна собственостъ, като отпрегнахте единия волъ отъ колата на селянина, като вземахте една частъ отъ храната въ хамбара му. Днесъ, обаче, когато се касае за едрата частна собственостъ, когато искате тѣзи скромни труженици да ги обрнете на роби, вие тогава си спомняте за това постановление въ конституцията и казвате, че не може да се посѣга на тази собственостъ, защото тя е свещена и неприкосновена. Дайте възможностъ на тия хора да иматъ нѣщо свое въ тази страна, да почувствуватъ, че носятъ тежеститъ на своята държава, и ако утре бждатъ повикани да бранятъ границитъ на държавата, да ги бранятъ каго граници на една своя родина. Недейте ги оставя въ положението на плебен, недейте ги оставя въ положението на ратаи, недейте ги оставя въ положението на роби, недейте ги оставя въ положението на чужденци въ своята собствена държава. Защото има ли по-свещена собственостъ отъ тази, която служи на собственика не да експлоатира другитъ, не да ограбва другитъ, не да потиска другитъ, а въ нея да вложи той труда си, денонощния си непосилень трудъ, за да може да получи срещу него единъ коравъ залъкъ за себе си и за своята челядь? И днесъ, когато бирницитъ продаватъ чергитъ, добитѣка и последното парче нива на селянитъ, когато продаватъ дори иконитъ на селскитъ къщи, никой не си спомня, че и тази частна собственостъ трѣбва да се гарантира по нѣкакъвъ начинъ. И не само че тя не се гарантира, но ние виждаме, че дори се върши единъ атентатъ срещу нея, а заедно съ това се върши и единъ атентатъ противъ българската конституция, единъ атентатъ противъ интереситъ на българското стопанство и противъ една висша социална справедливостъ.

Поради всичко това, азъ се надѣвамъ, г. г. народни представители, че ако този законопроектъ — за позоръ на нашето време — получи единъ утвърдителень вотъ, не е далечъ деньтъ, когато ще бжде изправена тази неправда, и другъ единъ вотъ — вотътъ на българския работень народъ, който твори и създава — ще възстанови ония положения, които ще дадатъ гаранция за стопански и икономически и културенъ прогресъ, ще дадатъ възможностъ на българския народъ действително да стѣпи въ пътя на стопанското, културно и духовно развитие. (Рѣжолтѣскания отъ земледѣлцитъ)

Председателствуващъ В. Димчевъ: Има думата народниятъ представителъ г. Иванъ Бомбовъ.

И. Бомбовъ (д. сг): (Отъ трибуната) Г. г. народни представители! Измѣнението на закона за трудовитъ земледѣлски стопанства възбужда голѣмъ интересъ, защото стотици хиляди български граждани и селяни, които се нуждаятъ отъ земя, чакатъ съ нетърпение, и всѣка дума, казана въ полза на туй, лѣга като балсамъ на сърдцето. И отъ гледна точка на туй този законъ открива широко поле за пласирането на този толкова изобилень артикулъ у насъ — демагогията. Само заради туй, г-да, тѣзи дебати продължаватъ вече три заседания подъ редъ и изглежда, че ще продължатъ още. Тая демагогия докара България до туй плачевно състояние, тая демагогия направи българския селянинъ абсолютно негоденъ да изнася борбата въ живота, защото уби неговия куражъ; той е обезкураженъ, защото му казватъ, че той е загубенъ и че не може да намѣри сили въ себе си, за да излѣзе отъ тежкото положение (Възражения отъ лѣвицата) Приказва се за оземляване,

приказва се за едно жизнеспособно стопанство отъ 30—50 декара, когато се знае, че земледѣлецъ съ 100 декара земя днесъ гладува.

Х. Баралиевъ (с. д): Щомъ гладува земледѣлецътъ, значи изнасянето на това положение не е демагогия.

И. Бомбовъ (д. сг): Потърнете да се изкажа.

М. Дочевъ (д. сг): Послушайте го, г. Баралиевъ, все ще научите нѣщо отъ него: той е земледѣлецъ.

И. Бомбовъ (д. сг): Азъ намирамъ, че законътъ за трудовитъ земледѣлски стопанства се роди преждевременно у насъ. Той бѣше една необходимостъ, но... (Възражения отъ лѣвицата) Ние ви търпѣхме презъ всичкото време. Послушайте ме и вие сега. Най-после, това е моето мнение.

Д. Даскаловъ (з. в): Вие сте най-голѣмъ демагогъ. Какво приказвате!

И. Бомбовъ (д. сг): Споредъ моето мнение, г. г. народни представители, законътъ за трудовитъ земледѣлски стопанства се роди преждевременно заради туй, защото ние не потърсихме начини, не потърсихме срѣдства, за да направимъ кадѣренъ, творчески нашия земледѣлски стопанинъ, та да може той съ малкото земя, която има, да изкарва свето препитание.

Ние трѣбваше непременно да отидемъ до закона за т. з. с., но по пътя на науката. Трѣбваше преди това да повдигнемъ просвѣтното ниво на нашия земледѣлски стопанинъ, трѣбваше да го освободимъ отъ тая демагогия, която му е втѣплена въ главата, и да развиемъ у него творчески способности, за да може той действително да живѣе само съ 50 декара, и тогава да му дадемъ земя. А ние искахме напразо да му дадемъ по 30, по 50 декара. Въ този случай бждете увѣрени, че земледѣлскиятъ стопанинъ съ 50 декара ще преживява въ мизерия много по-ужасна дори отъ оная на наемния работникъ.

Д. Даскаловъ (з. в): Ти казвашъ, че онзи, който имать 50 декара, прекарвалъ въ мизерия. Тогава онзи, който нѣма и тѣзи 50 декара, въ какво положение се намира? Не е ли демагогия това, което ти приказвашъ?

И. Бомбовъ (д. сг): Азъ слушахъ два часа глупоститъ Ви; не ме прекъсвайте сега.

Министъръ Д. Христовъ: (Къмъ Д. Даскаловъ) Ти не разбирашъ думитъ на този мѣждъръ човѣкъ.

Д. Даскаловъ (з. в): Азъ ги разбирамъ много добре.

Министъръ Д. Христовъ: Той иска да ти каже, че при днешната примитивностъ на нашето стопанство, като не може да се живѣе дори съ 80—100 декара, то какъ ще се живѣе съ 25, съ 50 декара? Той засѣга голѣми въпроси, които голѣми въпроси, г-да, ... не знамъ какво да кажа!

И. Бомбовъ (д. сг): Азъ се чудя, г. г. земледѣлци, какво ви шокира и защо не ме изслушате! Най-после, това е мое мнение.

И. п. Янчевъ (з. в): Това се казва мѣждъръ човѣкъ! Нали, г. министре?

Министъръ Д. Христовъ: Мѣждъръ е, защото можешъ да се научишъ отъ него, защото ти си хлапакъ по тѣзи въпроси, а той има мѣдростъ.

Д. Даскаловъ (з. в): Ние нѣма какво да се учимъ отъ него — Вие се учете!

И. п. Янчевъ (з. в): Става за началникъ на отдѣление, нали?

Министъръ Д. Христовъ: Не началникъ, а заслужава да бжде даже вашъ шефъ, но само да има въ рѣцетъ си нѣщо друго, за да ви научи на акълъ! (Възражения отъ земледѣлцитъ)

И. Бомбовъ (д. сг): Законътъ за т. з. с. дойде у насъ по подражание на съседнитъ намъ страни. Такъвъ законъ съществува дѣйствително въ Ромъния, където имаше чокйство и където земледѣлскиятъ работникъ бѣше изключително робъ на чокитъ; такъвъ законъ съществува и

въ нѣкогашната крепостническа Русия, кждето земята бѣше въ рѣцетѣ на нѣколко души. Тамъ въпросътъ за аграрната реформа бѣше назрѣлъ, и може-би аграрниятъ въпросъ докара Русия до днешното окаяно положение. Ние не искаме да останемъ назадъ и, както всѣкога обичаме да подражаваме, побързахме съ тази аграрна реформа.

Каго слушахъ г. Гичева, азъ останахъ съ впечатлението, че ние живѣемъ въ крепостническа България, въ която никой дребенъ собственикъ не е свободенъ, а всички сѣжъ подъ гнета на нѣкакви феодали. Изобщо неговиятъ начинъ на говорене и жестозетѣ, които правѣше, показваха, че ние сме въ окаяно положение, като-че-ли трѣбва да разкъсваме вериги, за да можемъ да заживѣемъ свободенъ стопански животъ.

Ако този законъ се налагаше у насъ, той се налагаше само отъ една гледна точка, а именно да могатъ да се използватъ онѣзи пустѣщи пространства държавни земи и обширни селски мери, които не можеха да се използватъ за интензивна обработка, та трѣбваше да бждатъ раздадени, за да може обработването имъ да става по-интензивно. Но колкото се отнася до частнитѣ земи, споредъ сведенията, които получихъ отъ Дирекцията за т. з. с., като се взематъ предъ видъ земитѣ, за които се отнася сегашниятъ законопроектъ, азъ намирамъ, че е много смѣшно да се приказва за нѣкакъвъ феодализъмъ у насъ. Когато въ тѣзи 60 000 декара, които трѣбва да се повърнатъ, има 120 стопанства, на които се повърнатъ отъ 100 до 500 декара, туй показва, че тѣзи стопанства сѣжъ имали отъ 700 до 800 декара земя, значи, били сѣжъ горедолу стабилни стопанства, за да могатъ да застъпватъ не толкова едро земледѣлие, което да се равни на нѣкой феодаленъ чифликъ, но да бждатъ жизнеспособни, да могатъ свободно да съществуватъ и да употребяватъ всички орждия и машини, за които толкова много се приказва. Тѣй че да разорите такова стопанство, това значи да направите престѣпление. На 51 стопанства се повърнатъ до 100 декара земя. Какво показва това? То показва, че тѣзи стопанства сѣжъ имали отъ 300 до 500 декара и че тоже сѣжъ били жизнеспособни стопанства, които не биваше да се разрушаватъ. Ето това е феодализъмътъ! Най-после, на 23 стопанства се повърнатъ отъ 500 до 1 000 декара земя. Какво показва това? Това показва, че нѣма у насъ онази страшна работа, която г. Гичевъ рисуваше въ толкова черни каски. И, най-сетне, само 27 стопанства, земитѣ на които се изземзватъ, сѣжъ отъ по 1 000 декара нагоре. Ето българскитѣ феодализъмъ, ето крепостничеството въ България!

Азъ ви питамъ тогава: защо е тази демагогия, защо отъ туй свещено мѣсто се разлива тая демагогия, която трови душата на народа? Вѣрно е, че това се слуша долу, че хората, жаждущи за земя, поглъщатъ всичко. Но каквото и желание да имаме да ги задоволимъ, надали ще можемъ да ги задоволимъ, защото ще можемъ да ги задоволимъ само дотолкова, доколкото ще можемъ да намѣримъ обществени земи.

Не зная дали имаше нужда отъ законъ за раздаване земи; мене ми се струва, че у насъ имаше по-скоро нужда отъ законъ за спиране разпадането на земледѣлскитѣ стопанства, защото тѣ се разпадатъ отъ день на день и ставатъ абсолютно негодни за използване, но нѣмаше нужда отъ законъ, който ограничава групирането на земитѣ. Вие виждате, че всички едри стопанства, всички чифлици се разпадатъ, че притежателитѣ имъ ги предлагатъ за изкупуване отъ държавата. Какво показва туй? Показва, че нѣма нужда да се описва съ такива черни краски положението на българскитѣ земледѣлски стопани и да се говори, че тѣ живѣли подъ гнета на нѣкакъвъ феодализъмъ, че се спиралъ стопанскитѣ развой на нашата страна отъ нѣкакви си едри землевладѣлци и т. н. Азъ питамъ, има ли смисълъ да се приказва това нѣщо и би ли трѣбвало да се приказва? Не вѣрвамъ нѣкой български гражданинъ да бжде противъ раздаването на земи на безземелнитѣ. Но въпросътъ е да се намѣри откъде да се раздадатъ. Ще се раздадатъ оттамъ, кждето ги има — отъ общественитѣ земи. Какво стана, обаче? Дирекцията за т. з. с. много се престара въ туй отношение и направи много лошо, че често пжти изземзваше и мери, които, съгласно закона за т. з. с., трѣбваше да останатъ запазени, защото сегашниятъ нашъ дребенъ стопанинъ, при днешното положение на неговото просѣитно творческо ниво, не можеше още безъ тия мери. Защо? Защото съ изземването на меритѣ и съ намаляването имъ отъ този максимумъ, който се оставяше отъ самия законъ, дребниятъ стопанинъ остана въ абсолютна невъзможностъ да съществува, тѣй като, при унищожението на меритѣ, вие го принуждавате сега непремѣнно да премине къмъ оборното хранене.

Ако съ днешния непродуктитивенъ добитѣкъ вие го закарвате къмъ оборното хранене, вие го опростаявате, вие ще го разсипите окончателно.

Ето защо, когато става въпросъ за меритѣ, трѣбва да кажа, че тѣ сѣжъ необходимостъ още за дълго време, необходими сѣжъ дотогава, докогато изоставимъ демагогията и всички, безъ разлика на политически убеждения, въ всички политически събрания посветимъ нашитѣ речи на стопанския въпроси и обърнемъ сериозно вниманието на българския стопанинъ върху туй, че той страда за това, защото не е подготвенъ за по-интензивно творчество. Намъ, на общественицитѣ, които се биемъ въ гърдитѣ и казваме, че милѣмъ за народа, че работимъ за неговото благоденствие, се пада дългъ да престанемъ да демагогуваме предъ народа и да отвлечаме вниманието му отъ истинския пътъ на неговото благоденствие, защото чрезъ демагогията го докарахме до просешка тояга. (Ржкоплѣскания отъ сговориститѣ)

Всички, които сте минавали по ул. „Лега“, сте видѣли, че се продаватъ консервирани зарзали, дошли отъ Мексико, по 160 л. килограма.

И. п. Янчевъ (з. в): Вие, г. Бомбовъ, трѣбваше да отидете на сказката, която държа г. проф. Петко Стояновъ въ Военния клубъ, за да чуете какъ той се произнесе за българския селянинъ. Противно на това, което Вие казвате, той обясни, че отъ войната насамъ българскитѣ стопанинъ е употребилъ всички усилия и вложилъ всичко, за да увеличи производството си. Недейте говори такива глупости — че той не билъ работилъ и т. н.! Какво повече искате отъ него, когато виждате, че отъ година на година работниятъ му добитѣкъ намалява — конетѣ сѣжъ намалѣли, воловетѣ сѣжъ намалѣли — инвентарътъ му се изхабява?

И. Бомбовъ (д. сг): Вие, г-не, може само да сте чували това, но азъ съмъ земледѣлски стопанинъ и преживявамъ всички несгоди на земледѣлския животъ.

И. п. Янчевъ (з. в): Той знае да работи, но подкрепете го. Това иска земледѣлецътъ, а не само да му говорите какъ да оре. Дълбока оранъ! Пѣкъ ще сѣе каваци въ нивитѣ!

И. Бомбовъ (д. сг): Азъ Ви моля да не ме прекъсвате. Позволете ми да се изкажа. Ще свърша подиръ 15 минути.

Азъ, г-да, преживявамъ всички несгоди на нашия стопански животъ. Азъ не се числя къмъ ония, които сѣжъ направили нѣщо; азъ съмъ подъ общия знаменателъ съ всички земледѣлски стопани. Искамъ само да подчертая единъ случай. Азъ ви обърнахъ внимание, че на ул. „Лега“ се продаватъ консервирани зарзали по 160 л. килограма, донесени отъ Америка, макаръ че толкова много се раждатъ въ България, че по време на сезона просто преяждаме отъ зарзали, а като мине сезонътъ, нѣма ни следа отъ тѣхъ. Защо? Защото не се занимаваме изобщо съ стопански въпроси. Не е виновенъ народътъ ни. Той е трудолюбивъ повече, отколкото трѣбва; той работи повече, отколкото трѣбва, но нѣма резултати, защото неразумно стопанисва, а ние, общественицитѣ, не се занимаваме съ стопанскитѣ въпроси.

Д. Ивановъ (з. в): Ха така, сега хубаво казвашъ.

И. Бомбовъ (д. сг): Вие нѣма да намѣрите нито единъ селянинъ съ мѣлко презъ това време. Всичко това какво показва? Показва, че ние сме работили и работимъ въ отрицателенъ смисълъ. Бждете така добри да признаете колко минути отдѣляте въ вашитѣ политически речи за стопански въпроси. Абсолютно нито една минута. За голямо съжаление, тѣй е. Ето голѣмитѣ причини за лошото положение на българския стопански свѣтъ. Той страда и ще продължава да страда дотогава, докогато ние не се опомнимъ.

Но да оставимъ този въпросъ. Думата ми бѣше за повдигнатия отъ г. Гичевъ въпросъ за крепостничество въ България. Можемъ да се спремъ на този въпросъ, ако искаме да партизанинуваме, ако искаме да задоволимъ маситѣ, които сѣжъ настрѣхнали. И азъ съмъ отъ категорията на дребнитѣ стопани, обаче всѣка работа трѣбва да се разглежда разумно. Да кажемъ, че имате едно земледѣлското стопанство съ 700—800 декара земя, и стопанинътъ му непосредствено използва своята земя. Азъ ще посоча два такива случая въ моето село: двама селяни иматъ по 700—800 декара земя, която сами обработватъ; ако законътъ за т. з. с. бѣше създаденъ преди 10—15 години, шѣха да имъ взематъ по 500 декара, а тия хора днесъ иматъ 5—6 сина и тѣ оставатъ съ 40—50 декара.

Д. Ивановъ (з. в): (Възражава нѣщо)

М. Дочевъ (д. ст): Оставете го да се доизкаже.

И. Бомбовъ (д. ст): На тия стопани, които не знаят какво е почивка, които лѣгатъ и ставатъ на нивата, които съ кървавъ трудъ изкарватъ залька си и дѣлятъ отъ него, за да обезпечатъ своитѣ поколѣния, своитѣ наследници, вие имъ отнемате земята и поставяте въ положение наследниците имъ да станатъ нуждающи се отъ земя.

Г-да! Азъ питамъ: въ хармония ли е това съ нѣкакъва съвѣстъ, съ нѣкакъвъ моралъ — държавата, която трѣбва да култивира този моралъ, тая добродѣтелъ, тя да дава просторъ на тая екекуция, на този болшевишки начинъ на действие? Тѣй не бива да става. Плюсъ това вие убивате куража, вие убивате, така да се каже, оня личенъ стремежъ къмъ постижения, който има отдѣлната личностъ. Ами даденъ човѣкъ, който навремето е пласиралъ своя трудъ, своитѣ срѣдства, за да си набави земя, като вили, че вие отивате по болшевишки начинъ сега да му отнемете земята, той ще се огчае. Е добре, тогава по този начинъ трѣбва да постѣпимъ съ имотитѣ на всички съсловия. Но какъ бихте могли тогава да възбудите въ селянина творчески стремежъ къмъ създаване на блага и напастяване на богатства въ тая страна? Ето причинитѣ, които трѣбва да ни стреснатъ, за да се позамислимъ. Азъ бихъ билъ съгласенъ, ако се направи една анкета и ако намѣримъ, че начинитѣ, по които сѣ се сдобили тия стопани съ земя, сѣ непростени, че тѣ сѣ се сдобили съ земя чрезъ експлоатация, чрезъ лихварство и пр., напълно съмъ съгласенъ, казвамъ, да имъ отнемемъ земята, безъ да ги платимъ даже. Но ако тѣ сѣ се сдобили съ земя по честенъ начинъ, съ трудъ, съ спестяване, азъ питамъ тогава: какъ и съ какъва смѣлостъ вие бихте дигнали рѣка да отнемете имота на едного, а да оставите имота на другитѣ? Азъ бихъ казалъ съ смѣлостъ: и занаятчийството страда, и то нѣма кредитъ — дайте да вземемъ индустриалния капиталъ и да го разпредѣлимъ на занаятчийствитѣ! По аналогия тѣй трѣбва да вървимъ. Ние трѣбва да имаме еднакво отношение къмъ материалното състояние на всички съсловия въ страната.

Ето защо азъ напълно съмъ съгласенъ съ законопроекта, който е внесенъ отъ г. министра, обаче ще искамъ да се направятъ следнитѣ измѣнения. Всички земеделѣски стопани, които сѣ използвали непосредствено земята си, да имъ се възвърне, а ония притежатели на земи, които не сѣ използвали земята си непосредствено, да имъ бѣде заплатена отнетата земя, но не съ 50%, както се предвижда въ законопроекта, а да се поправи да бѣде заплатена по срѣднитѣ пазарни цени. Това е моето мнение. Азъ вървамъ, че тогава нѣма да има негодувание.

Колкото се отнася до буква б, за земята на Земеделската и Народната банки, тия земи трѣбва да бѣдатъ раздѣлени на земеделското население, защото това е справедливо; тѣ сѣ обществени учреждения и трѣбва да направятъ известни жертви — собствено, това не е жертва, защото тѣ ще бѣдатъ обезщетени за тия земи.

Та моето мнение по законопроекта е, той да отиде въ комисията и, като се направятъ тамъ тия поправки въ него, тогава да се внесе на второ четене въ пленума.

Пристапвамъ по-нататъкъ да кажа нѣколко думи за Дирекцията на трудовитѣ земеделѣски стопанства, която въ своитѣ престарания направи голѣми грѣшки. Законътъ за трудовитѣ земеделѣски стопанства казва, че общинскиятъ съветъ, заедно съ агронома отъ катедрата или земеделѣския администраторъ при сѣщата, опредѣля размѣритѣ на меритѣ, които трѣбва да останатъ свободни, като необходими за използване отъ селата, а останалата частъ причислява къмъ фонда за трудовитѣ земеделѣски стопанства. Азъ не знамъ какъ е прилагано туй постановление на закона другаде, но въ нашия край, въ Варненската околия, бригадата, въ лицето на нейния рѣководителъ, влѣзе въ ролята на закрѣпитель на меритѣ и оставяше толкова, колкото благоволише. Когато се срещнахъ съ него и му казахъ, че не е правъ, той ми каза, че така разбирахъ закона и че, като отиде въ дадено село, ще вземе толкова, колкото му трѣбва за малоземелнитѣ, а каквото остане, ще бѣде причислено къмъ общинската мера. Станаха много грѣшки и имаше много протести, на които не можехме да останемъ чужди и направихме нужното застъпничество. Законодательтъ, когато е създавалъ закона за меритѣ, е ималъ предъ видъ — такава е и моята мисль — че до тогава, докогато нашето земеделѣско стопанство не бѣде подготвено да може да съществува безъ нужната подкрепа отъ страна на общинскитѣ мери, тѣ трѣбва да си останатъ такива. Вѣрно е, че нашиятъ дребенъ стопанинъ съ 30—40 декара земя силно ще почувствува, че е ли-

шенъ отъ общинската мера, и, като не може да се ползува отъ нея, ще бѣде принуденъ да изхранва добитѣка си отъ своята земя и ще бѣде поставенъ въ едно по-лошо положение, отколкото е сега, защото ще трѣбва да премине къмъ оборното хранене на добитѣка си. Другъ би билъ въпросътъ, ако нашиятъ стопанинъ има продуктивенъ добитѣкъ, обаче при сегашния непродуктивенъ добитѣкъ нашето земеделѣско стопанство е загубено. Затуй Дирекцията на трудовитѣ земеделѣски стопанства трѣбваше много да внимава въ това отношение. А тя отиде въ своето престарание дотамъ, че отне люцерновитѣ ливади, които бѣха опредѣлени съ постановление на общинскитѣ съвети, утвърдени отъ Министерството на земеделѣлието, и ги раздаде на малоземелни. Това е една колосална грѣшка. Вие знаете какво е значението на люцерновитѣ ливади. Тѣзи хора, които днесъ се оземляватъ отъ Дирекцията на трудовитѣ земеделѣски стопанства, безъ тия фондови земи сѣ загубени. Ето защо туй не трѣбваше да става и въ това отношение трѣбва да се внимава. И азъ апелирамъ къмъ г. министра на земеделѣлието да нареди една анкета да се поправятъ всички сторени грѣшки.

Втора една грѣшка или несѣблюдаване на закона за трудовитѣ земеделѣски стопанства — отъ страна на самата дирекция непосредствено не, но отъ бригадата въ нашия край, защото другаде не знамъ какво е станало — е направената грѣшка, която повдигна буря отъ негодувание съ отнемането на заграбенитѣ отъ 1903 г. и насетне и разорани мери, гори и пр. Законътъ е ясенъ. Той казва, че фондътъ на трудовитѣ земеделѣски стопанства се образува отъ всички други земи — като ги изброява — и отъ тия заграбени отъ частни стопани общински и държавни мери, обаче ако не бѣдатъ заплатени. Значи, общинскитѣ съвети, при издирването на тия земи, трѣбваше непременно да гурятъ известни оценки и да дадатъ нужнитѣ срокове за изплащането имъ и ако заграбачитѣ въ течение на тия срокове изплатятъ земята, тогава да станатъ тѣхни собственици. Въ нашия край това не се спазваше, и затуй се повдигна буря отъ негодувание. Притежателитѣ на заграбенитѣ земи декларираха, че тѣ ги иматъ по декларация, и, понеже смѣтаха, че не подлежатъ на отчуждаване, не дадоха заявление да бѣдатъ оземлени. Обаче когато дойдоха бригадитѣ и имъ отнеха земята, тѣ останаха малоземелни, а нѣкои отъ тѣхъ съвсемъ безземелни, и по този начинъ се яви буря отъ негодувание. Азъ нѣколко пѣти ходихъ при г. директора. Отначало той не се съгласяваше, но впоследствие се съгласи да се направи една корекция. И той нареди да отиде бригадата, но впоследствие какво стана? Рѣководителитѣ на бригадата не изпълниха никакви нареждания и тази работа не се осъществи. Това бѣше една голѣма грѣшка, която повдигна буря отъ негодувание. Защо? Защото повече отъ нашитѣ ниви сѣ създадени отъ заграбени мери и гори, и нашиятъ селянинъ, който е владѣлъ 20—30 години тия ниви, се е срастналъ съ мисльта, че той е добросъвестенъ тѣхенъ владѣтель. Но той не можеше да се примири съ тази неправда. И затова имаше много неприятности.

Ето защо азъ пакъ апелирамъ къмъ г. министра на земеделѣлието да нареди, щото тия земи, заграбени отъ 1903 г. насетне, да бѣдатъ върнати на тѣхнитѣ притежатели. Ако може, нека се направи една корекция, съ която азъ съмъ напълно съгласенъ, а именно тия, които притежаватъ земя до 100 декара, да имъ се остави тя, а тия, които иматъ отъ 100 декара нагоре, декаритѣ надъ тоя минимумъ да имъ бѣдатъ иззети. Но въ всѣки случай да стане тази корекция.

Друга една грѣшка азъ намирамъ, че е станала съ оземляването на специалиститѣ. Виждаме, че сѣ оземлени нѣколко души специалисти. Законодательтъ навремето е предвидилъ оземляването на специалиститѣ само съ демонстративна цель, но таква оземлявания трѣбва да станатъ въ провинцията и то като въ дадено селище се оземли по единъ специалистъ, който да дава примѣръ за модерно обработване на земята, но не да се оземляватъ по нѣколко души специалисти въ едно селище, каквѣто случай имаме въ гр. Варна, където сѣ оземлени 7—8 души специалисти. Виждаме сѣщо, че земята, опредѣлени за оземляване на специалисти, но намиращи се въ по-отдалечени отъ центроветѣ мѣста, не сѣ взети отъ специалисти, а край Варна всички мѣста сѣ взети отъ специалисти, както това бѣше и въ земеделѣско време, макаръ че сега не е въ такива размѣри. Ще ви кажа какво е ставало съ оземляването на специалиститѣ въ земеделѣско време.

С. Дрѣновски (з): Това е отъ полза, г. Бомбовъ.

И. Бомбовъ (д. ст): Азъ ще ви прочета имена, за да видите кои сѣ били оземлени тогава въ гр. Варна, и то въ ония извънградски части тогава, които днесъ сѣ застроени.

Ще видите, че около гр. Варна е била раздадена цѣла мера. Първоначално е била оземлена самата общинска комисија по т. з. с., именно: Яни Андреевъ, Иванъ Жековъ; следъ това е оземлена околийската комисија; следъ нея вече . . . (Възражения отъ земледѣлцитѣ)

Н. Стамболиевъ (з. в): Трѣбва да кажете, че Иванъ Жековъ е владѣлъ тази земя вече 20 години. Това е важно. А днесъ се оземляватъ специалисти, които се стремятъ да прехвърлятъ дадената имъ земя. Има и такива факти. Ще изнесете и тѣхъ. Вие казахте, че билъ оземленъ Яни Андреевъ. Той е оземленъ законно, но следъ 9 юний му е взета всичката земя.

И. Бомбовъ (д. сг): И тѣй трѣбва да бѣде, защото той е билъ оземленъ въ чертата на града. Искамъ да ви кажа какъ е ставало оземляването въ ваше време, защото тукъ протестирахте и разправяхте за безпорядѣкъ и пр., а вие сѣе вършили това.

Н. Стамболиевъ (з. в): Факти кажете.

И. Бомбовъ (д. сг): Да, действително факти казвамъ. Азъ ще ви посоча и имена. Ако не е вѣрно това, което говоря, опровергайте го. Гено Маноловски, отъ гр. Варна, чинovníкъ въ земледѣлската кагедра, който е служилъ въ Дирекцията на трудовата поземелна собственост, сѣе е билъ оземленъ въ Варна.

Н. Стамболиевъ (з. в): Той е оземленъ заедно съ г. Кърджиевъ. Недейте прави тази демагогия! Вие искате да демагогствувате! Кажете на г. министра защо е оземленъ Мандовски.

И. Бомбовъ (д. сг): Александъръ Данаиловъ, подначалникъ въ Министерството на земедѣлнето, сѣе е оземленъ въ Варна.

Н. Стамболиевъ (з. в): Това е демагогия.

И. Бомбовъ (д. сг): Какъ да е демагогия? Това е истина. Азъ ви казвамъ само истини. Василъ Козмовъ, служащъ при Министерството на земедѣлнето, е получилъ 40 декара; Антонъ Костовъ, главенъ инспекторъ по скотовѣдството — 40 декара; Георги Ст. Хлѣбаровъ, доцентъ въ агрономическия факултетъ — 40 декара; д-ръ Р. Д. Веновъ, директоръ на Кабиюшкото стопанство — 40 декара и т. н. Вие виждате, че всички отъ Министерството на земедѣлнето сѣе се настанали и то около Варна.

Н. Стамболиевъ (з. в): Сега прочетете списъка на специалиститѣ, оземлени следъ 9 юний.

Министъръ Д. Христовъ: Г. Стамболиевъ! Недейте забравя едно нѣщо, ако искате да бѣдете по-точни, а именно, че това не е направено отъ Министерството на земедѣлнето. Едно — туй и, второ, това не е престѣпление, не е заграбване, не е крадене: законътъ го позволява. Ето г. Дръновски е тукъ — той ще Ви каже, че съ това не се е извършило престѣпление.

Н. Стамболиевъ (з. в): Обяснете защо сѣе оземлени специалиститѣ следъ 9 юний.

Министъръ Д. Христовъ: Това е въ реда на нѣщата, по закона. Но едно вие можете да искате: тия, на които законътъ разрешава да бѣдатъ оземлени, да станатъ наистина селски стопани; ако не станатъ, да имъ се отнеме земята. Кривъ ли съмъ азъ, че прилагамъ единъ законъ, който е приетъ отъ Народното събрание? Иначе да постоимъ, то значи да работимъ по болшевишки.

Д. Жостовъ (мак): Повечето отъ тия специалисти раздаватъ земитѣ си на изполица. Ще бѣдатъ собственици, а нѣма да я работятъ.

И. Бомбовъ (д. сг): Г. г. народни представители! Азъ искамъ да изкажа моята мисль въ това отношение. Азъ напълно оправдавамъ мисльта на законодателя да се оземляватъ специалиститѣ. Но той никога не е предполагалъ, че ще бѣдатъ оземлявани по трима специалисти въ дадено селище. Той е ималъ идеята да бѣдатъ специалиститѣ разпрѣснати въ селскитѣ райони, за да даватъ примѣръ съ своето научно и интензивно обработване на земята. Но законодателятъ никога не е ималъ предъ видъ, че тѣ ще бѣдатъ струпани на едно мѣсто, и по тоя начинъ да не се постигне цельта. Отъ друга страна, азъ съмъ

на мнение, че никой специалистъ, който е на служба, не бива да бѣде оземляванъ, защото тогава нѣма да имаме нито добри стопани, нито добри служители на държавата.

Ето защо законътъ трѣбва да се коригира въ тоя смисълъ: само отѣзи специалисти, които не сѣе на служба, които сѣе свободни граждани и които желаятъ да уреждатъ земледѣлски стопанства, да бѣдатъ оземлени, защото иначе ще увредимъ и на службитѣ на държавата, и на самото стопанство, и плусъ това да не може да бѣде оземленъ повече отъ единъ специалистъ въ една община.

Министъръ Д. Христовъ: Законътъ е такъвъ. Какво да правимъ?

И. Бомбовъ (д. сг): Г. министре! Дирекцията трѣбваше да бѣде съобразителна и да изпълнява закона така, че той да даде добъръ резултатъ.

Министъръ Д. Христовъ: Законътъ дава срокъ три години. Тоя въпросъ ще го повдигнете подиръ три години, защото законътъ дава право на специалиста въ три години да оформи стопанството. Ако не направи това въ този срокъ, земята ще му се отнеме. (Възражения отъ земледѣлцитѣ)

И. Бомбовъ (д. сг): Не можеше Дирекцията на т. з. с. да използва туй положение, че нѣма въ закона изрично постановление, какъ трѣбва да се оземляватъ специалиститѣ. Тя можеше да налучка много добре какво трѣбва да прави, защото виждаме, че всички специалисти се стремятъ къмъ пазарнитѣ центрове, а никой не отива въ дълбоката провинция за да прави демонстрации и да създава образци за модерно земедѣлие.

Ето защо азъ на всѣка цена се обявявамъ противъ тоя начинъ на оземляване специалиститѣ, като тия, които сѣе на държавна служба, по никой начинъ да не се оземляватъ. Моля въ комисията да бѣдатъ направени тия корекции, ако искаме да имаме едно идеално положение въ тоя законъ.

(Председателското мѣсто се заема отъ председателя)

Съ тия нѣколко бележки, които направихъ, азъ завършвамъ . . .

Н. Стамболиевъ (з. в): Съ едно пожелание — г. министърътъ да си оттегли законопроекта.

И. Бомбовъ (д. сг): . . . съ единъ апелъ къмъ г. министра, да се повърне законопроектъ въ комисията и тамъ да се направятъ необходимитѣ поправки въ смисъла на чл. 4. А тоя членъ гласи, че всички стопани, които непосредствено използватъ земитѣ си, тѣ трѣбва да имъ се оставятъ Следователно, всички, които не използватъ непосредствено своитѣ земи, земитѣ имъ да бѣдатъ иззети, като имъ бѣдатъ заплатени по пазарнитѣ цени, а не срещу 50%, както е предвидено въ законопроекта, защото го не е нито демократично, нито е въ хармония съ морала и свѣстъта. Тѣ трѣбва да бѣдатъ платени по коstumата имъ стойностъ. А земитѣ на Народната и Земледѣлската банки не бива да имъ се връщатъ по никакъвъ начинъ. (Ржкоплѣскания отъ сговориститѣ)

Председателътъ: Има думата народниятъ представителъ г. Никола Андреевъ.

Н. Андреевъ (р): (Отъ трибуната) Г. г. народни представители! Всички преждоговоривши подчертаха, че въ нашата страна сѣществуватъ единъ голѣмъ процентъ земедѣлско население безземелно. Всички подчертаха и второ обстоятелство, което е налице въ нашата страна, че, независимо отъ напълно безземелнитѣ има единъ голѣмъ процентъ малоземелно земедѣлско население. Числото както на единитѣ, така и на другитѣ, поради войнитѣ, вследствие общото обедняване на нашата страна, което особено по-много следъ войната, се увеличи значително. Но независимо отъ обедняването вследствие на тия катаклизми, които преживѣ нашиятъ народъ и нескончаемитѣ върволици бѣжанци, които придойдоха отъ четиритѣ краища на откъснатитѣ отъ родината ни земи, тоже увеличиха въ голѣмъ размѣръ безземелнитѣ. Ето именно поради тѣзи събития, които настанаха, поради този безспоренъ фактъ, който сѣществуваше и по-рано въ нашия стопански животъ, въ областта на земедѣлнето — безземелностъ и малоземелностъ — българскиятъ законодатель бѣше длъженъ да се справи съ сѣществувашето положение и да намѣри известно срѣдство — може би не напълно рационално и ефикасно, но все пакъ достатъчно — за да даде известно удовлетворение, известно успокоение на нуждающитѣ се малоземелни и безземелни селски стопани. Тогава именно се

прибѣгна до лозунга — политическия лозунгъ, защото той бѣше първоначално такъвъ — „Земята на земледѣлците“. Това бѣше она лозунгъ, който Радикалната партия бѣше издигнала още въ 1908 г. въ своя редовенъ годишенъ татпаразарджикски конгресъ, като го направи свое програмно начало и го издигна за свое партийно знаме. Този политически лозунгъ биде подкрепенъ и изнесенъ като една научна истина, като научно обосновано сръдство за подпомагане и за спасяване на дребното земледѣлие въ нашата страна. Видни икономисти, видни представители на икономическата и стопанска наука — като професоръ Чупровъ, като социалиста Едуардъ Давидъ и др. — дойдоха съ своитѣ научни трудове да подчертаятъ и докажатъ, че дребното земледѣлие, че дребната селска собственост е жизнеспособна, творческа и продуктивна и, следователно, има мѣсто, смисълъ и основание нейното съществуване и развитие.

Единъ пътъ това признато отъ икономическата наука, този лозунгъ добилъ, тъй да се каже, мирово достойние, той вече се превръща въ единъ икономически, въ единъ социаленъ принципъ на държавно законодателство, на държавна реформа за подкрепа и защита на малоимотнитѣ земледѣлски стопани. Нашиятъ законодатель, както казахъ, следъ войната, прибѣгна до този икономически принципъ въ 1921 г., като гласува закона за т. п. с. Впоследствие въ този законъ се внесоха редица корекции, чрезъ закона за т. з. с., публикуванъ въ „Държавенъ вестникъ“ отъ 1 августъ 1924 г. Съ него, както знаете, се освободиха известни видове имоти отъ отчуждаване, каквито сѣ воднитѣ градини; увеличи се размѣрътъ на земитѣ, които можеха да бждатъ стопанисвани отъ частнитѣ стопани, било прѣко съ тѣхния личенъ трудъ и съ тѣхната челядь, било съ наемънъ трудъ; на трето мѣсто, съ закона за т. з. с. се направи друга една корекция на първоначалния законъ, като се увеличи цената, срещу която се заплащаха отчужденитѣ имоти. Безспорно е, че сѣщиятъ законъ търпи и други корекции.

Една отъ тия корекции, която подлежи, която трѣбва да стане, е тая, която се иска съ законодателното предложение на радикалната парламентарна група, подкрепено отъ надлежното число депутати. Това предложение е внесено въ Народното събрание още миналата година и утре се навършва точно една година оттогава. Това законодателно предложение, съ което искаме едно допълнение подъ формата на забележка втора къмъ чл. 12 отъ закона за т. з. с., се състои въ това — да се даде право и възможност на ония лица, които сѣ заинтересовани и искатъ да бждатъ оземлявани — малоземелни и безземелни стопани — да обжалватъ решенията на околнитѣ комисии и на други надлежни органи тогава, когато тия решения неоснователно признаватъ, че известни имоти на частни стопани сѣ били правилно освободени отъ отчуждение. Защото съ опредѣленіе, произнесено въ общо разпоредително заседание, частно производство № 478/1927 г. по касационна жалба вх. № 5. 149/1927 г., подадена отъ малоземелни и безземелни земледѣлци срещу решението на съвета на Главната дирекция за т. з. с., Върховниятъ административенъ съдъ е намѣрилъ, въпрѣки изричния текстъ на забележката къмъ чл. 87 отъ правилника за приложение на закона за т. з. с., че тия малоземелни и безземелни стопани не могатъ да се третиратъ като заинтересована страна и не сѣ въ правото си да подаватъ жалби и да обжалватъ освенъ решения, съ които се отчуждаватъ тѣхни частни земи, считайки ги, че нѣматъ прѣкъ интересъ.

Т. Ерменковъ (д. сг): Презъ 1921 г., когато се създаде законътъ за т. з. с., какво бѣше Вашето мнение по този законъ?

Н. Андреевъ (р): Ще Ви отговоря. — Разбира се, че както въ 1921 г., тъй и отъ 1908 г. до день днешенъ, гледището на Радикалната партия и отъ трибуната на Народното събрание, и въ партийнитѣ клубове, и на площади, и въ публични събрания е било такова, каквото снощи уважаемиятъ, Вашъ сега съидейникъ, г. Тодоръ Влайковъ така красноречиво обстоятелствено, аргументирано изтъкна прѣдъ васъ — всѣкога и винаги земята за ония, които я обработватъ.

Т. Ерменковъ (д. сг): Вашето лично мнение какво е?

Н. Андреевъ (р): И затова представителитѣ на радикалната парламентарна група въ 1921 г., г. Трифонъ Ерменковъ, гласуваха чл. 1 отъ закона за т. п. с. по принципъ и съ това дадоха реаленъ изразъ на своитѣ разбирания и се явиха последователни на своитѣ идеи и схващания за

предаване и оставяне земята въ ржцетѣ на онѣзи, които я обработватъ непосредствено.

Т. Ерменковъ (д. сг): Помните ли да сте казвали, че законътъ за т. п. с. е антиконституционенъ?

Н. Андреевъ (р): Никога, никѣде, при никой случай.

Т. Ерменковъ (д. сг): Въ публично събрание?

Н. Андреевъ (р): Г. г. народни представители! Тази корекция, обаче, която ние изнесохме, че е необходимо да се направи въ формата на една забележка втора къмъ чл. 12 отъ закона за т. з. с., не само че не стана, но въ продължение на една година, както казахъ, тя не се постави на дневенъ редъ въ Народното събрание.

Иматъ смисълъ, иматъ мѣсто и други корекции, които би следвало да се направятъ. Дори би могълъ да се постави и разисква въпросътъ — безъ да поддържамъ, безъ да сподѣлямъ този възгледъ — дали е умѣстно да се увеличи процентътъ на цената, съ която се заплащатъ имотитѣ, отчуждавани отъ частни лица. Можемъ да споримъ по въпроса, дали е повече или по-малко конституционенъ законътъ за т. з. с. — въпросъ, който повдигна вчера съ единъ апострофъ народниятъ представителъ г. Петко Стайновъ — но нѣма никакъ мѣсто и основание да се счита, да се схваща, че настоящиятъ законопроектъ, съ който чисто и просто се отмѣнява една частъ отъ закона за т. з. с., иде да корегира самия законъ за т. з. с. Съ него не се прави никаква корекция, той е чисто и просто единъ ударъ, съ него чисто и просто се очисча тѣкмо социалната страна, тѣкмо най-сѣществената страна, която притежава законътъ за т. з. с.

Т. Ерменковъ (д. сг): Съ него се прави поправка на една стара грѣшка.

Н. Андреевъ (р): Какви сѣ мотивитѣ, г. г. народни представители, които се изтъкватъ въ законопроекта? Най-напредъ да разгледаме какъ сѣ тѣ отбелязани въ самия законопроектъ.

На първо мѣсто, частнитѣ земи, се казва, както и земитѣ на Земледѣлската банка, на Народната банка и манастирскитѣ земи сѣ толкова малко, сѣ такова нищожно количество, че и безъ тѣхъ и мимо тѣхъ ще може да стане едно сравнително задоволително оземляване на малоземелни и безземелни земледѣлски стопани; на второ мѣсто, ако бихме рекли сега да пристѣпимъ къмъ окончателното отчуждаване на частнитѣ земи, което, съгласно чл. 25 отъ закона за т. з. с., става тогава, когато се заплати стойността на земитѣ, ще трѣбва да ангажираме чувствителни суми отъ сръдствата на Земледѣлската банка, което днесъ за днесъ е невъзможно да стане.

На първо мѣсто, азъ искамъ да направя възражение на първия мотивъ, състоящо се въ това, че въ действителност малоземелнитѣ и безземелнитѣ стопани у насъ представляватъ такъвъ голѣмъ процентъ отъ общия брой на земледѣлскитѣ стопани, че никакъ не е вѣрно твърдението, какво съ 3-тѣ милиона декара фондова земя ще може да бжде закрѣглено, ще може да бжде завършено оземляването на безземелнитѣ и малоземелнитѣ земледѣлски стопани. Вѣроятно се изпуска изъ прѣдъ видъ нарочно, преднамѣрено, вѣроятно не се държи смѣтка за онѣзи малоземелни стопани, които притежаватъ отъ 1 до 10 декара земя, каквито сѣ около 121 хиляди домакинства, сир. около 19% отъ общия брой земледѣлски стопанства; сигурно, се изпускатъ изъ прѣдъ видъ и ония стопани, които иматъ отъ 1 до 40 декара земя, които сѣ, споредъ анкетата отъ 1908 г., около 312 хиляди, сир. около 50% отъ общия брой земледѣлски стопанства. Като туримъ, прочее, туй число земледѣлски стопанства, 430.000 кръгло, въ числото на малоземелнитѣ, подлежащи на оземляване и нуждающи се отъ земя, явно е, какво 3-тѣ милиона декара фондова земя въ никой случай не би могла да отговори на своето назначение и не би могла да даде единъ прирѣстъ, единъ прирѣтъкъ къмъ земледѣлската собственост на тия стопани, за да ги поставимъ въ едно по-нормално състояние на стопанисване земята, за да ги поставимъ при едно по-изгодно, по-доходно, по-рационално стопанисване и използване на тѣхния трудъ като земледѣлски стопани.

Това, обаче, се елиминира, за него не се държи смѣтка, и затуй се счита, че 3-тѣ милиона декара фондова земя ще могатъ да задоволятъ нуждитѣ за оземляване на малоземелнитѣ и безземелнитѣ стопани. А безсъмнено е, че онѣзи, които иматъ отъ 1—40 декара земя, какъвто и критерий да приемемъ, отъ каквото и схващане да изхождаме, сѣ

малоземелни земеделски стопани, към които държавата с своята фондова земя трябва да се притече на помощ, за да им даде една прибавка.

Възражава се, обаче, че частните земи, които сж отчуждени, заедно с тях, които се числят към Народната банка, към Земеделската банка, и с манастирските земи, принадлежащи и зачислени засега към фонда за оземляване, сж само 60 хиляди декара. Това се твърди и въ законопроекта. Обаче аз твърдя, че това не отговаря на действителността. Отъ отчета на Ликвидационното бюро на Дирекцията за т. з. с., аз имам цифрови данни, отъ които се вижда, че тия земи сж много повече, а именно 132.438.1 декара, а само частните земи възлизат на 109.199.7 декара.

Но ако приемемъ, че въ действителност тия земи сж само 60 хиляди декара, а не повече, какъвъ ще бжде резултатътъ, когато тѣ се повърнатъ на частните имъ стопани, предишни тѣхни притежатели; какъвъ ще бжде ефектътъ, който ще се получи въ живота отъ тая обратна реформа? При това положение ние ще оставимъ около 3.000 домакинства безъ свое стопанство, при положение, че имъ сж дадени по 20 декара земя, не повече; като вземемъ предъ видъ и това, че тия домакинства се състоятъ отъ 4, 5, 6 души всѣко едно, ще имаме около 15—20 хиляди гърла, около 15—20 хиляди души деца и възрастни, малки и голѣми, оземлени вече сѣ по 20—30 декара земя, които ще бждатъ оставени безъ земя.

Прочее, и при данните, които дава настоящиятъ законопроектъ, при положението, че тия данни отговарятъ на действителността, ще оставимъ 3.000 земеделски семейства безъ земя, ще ги отземлимъ, ще ги обезземлимъ отново, ще оставимъ 15—20 хиляди души земеделско население безъ поминѣтъ, безъ свое парче земя, върху което да прилагатъ своя трудъ, своитѣ усилия. Всичко това, безъ съмнение, не може да не бжде отъ значение за успокояването, за омиротворяването, за преодоляването на голѣмото недоволство, което и безъ това бушува и се проявява постоянно въ нашата страна.

Какво представляватъ, г. г. народни представители, тия 60.000 декара земя или тия 110.000 декара земя по данните, които азъ изнасямъ, въ сравнение съ голѣмото количество декари на частните имения, на частните имущества у насъ?

Отъ статистическия годишникъ ще ви изтъкна нѣколко цифри.

Ние имаме 2.200 частни стопани съ повече отъ 500 декара, които притежаватъ около 4.100.000 декара земя, отъ която днесъ за днесъ не сж освободени и сж зачислени формално къмъ фонда за т. з. с. само 110.000 декара, сир. $\frac{1}{40}$ часть. Онова, което се отнема отъ манастиритѣ, онова, което се отнема отъ Народната банка, онова, което се отнема отъ Земеделската банка, въ сравнение съ онова, което манастиритѣ притежаватъ, което Народната банка притежава и което главно Земеделската банка притежава, е нищо. Пакъ отъ годишника на Дирекцията на статистиката се установява, какво презъ 1908 г. — тогазъ се прави пълна земеделска статистика — манастиритѣ иматъ 563.278 декара земя, отъ която около 60—70% сж може би гори, необработваема площъ; Народната банка има 24.333 декара, а Земеделската банка има 265.522 декара. Земеделската банка е онзи кредитенъ институтъ, онова стопанско учреждение въ нашата страна, което има за целъ да финансира, да подкрепя, да поощрява земеделството. И днесъ за днесъ, когато отъ земятъ на Народната банка, отъ земятъ на Земеделската банка и отъ земятъ на манастиритѣ къмъ фонда сж зачислени не повече отъ 20.000 декара земя, а само Земеделската банка притежава 265.522 декара, съ никакви обществени мотиви, съ никакви политически съображения, съ никаква банкова политика, съ никаква стопанска политика, ако щете, и най-реакционна да бжде тя, не може да се оправдае или да се обясни нуждата отъ този законопроектъ, който повелява не само да се повърнатъ частните земи, но да се повърнатъ и земятъ на Земеделската банка, който тя не държи за експлоатация и печалба, но който тя, по своето естество, по своето органическо предназначение, трябва да ги представи за ползуване на земеделските стопани, на земеделските работници, като имъ ги даде да ги стопанисватъ и обработватъ като собственици, а не като изпозичари или наематели. Виждате, че земятъ, както манастирски, така и банкови, така най-после и на частни стопани, зачислени къмъ фонда, представляватъ едно нищожно количество, едно много малко пространство земя, което, прочее, не уврежда по никакъвъ начинъ тѣхните интереси и което, отъ друга страна, значително поощрява грижата, интереса, старанието, любовта на земеделеца-работникъ къмъ обработването на земята, усилва, безъ съмнение, и привързаността му къмъ родната земя, къмъ родината и осмислява неговиятъ животъ като българинъ, като роденъ гражданинъ въ тая страна, да живѣе въ нея, да ѣе се радва

и да отстоява съ кръвта си, когато стане нужда, нейното съществуване и нейното бъдеще.

Изтъкна се и другъ мотивъ, който, споредъ г. министра, могълъ да оправдае нуждата отъ тоя законопроектъ — той е, че трябва да се ангажиратъ значителни суми на Земеделската банка за изплащане земятъ на частните лица. Съснѣлъ се е г. министрътъ да каже, че трябва да се изплатятъ и земятъ на Земеделската, на Народната банки и на манастиритѣ, защото чувствува колко неополитично, колко не хармонира съ днешното време, съ днешните настроения и нужди на земеделските стопани, особено на дребните стопани, да се плаща на манастиритѣ и на банките земята, която имъ се отнема въ такъвъ малък процентъ и се дава на малоземелни и безземелни стопани, и затова казва, че сумитѣ, които ще се ангажиратъ за изплащане само земятъ на частните стопани, ще бждатъ чувствителни, съ каквито Земеделската банка понастоящемъ не разполага. Г. г. народни представители! Кой задължава управлението, кой задължава фонда за т. з. с. днесъ да изплати на частните стопани земята, която имъ се отнема по закона за т. з. с.? Иматъ ли самитѣ тѣ голѣма нужда и желание, изразено по единъ или другъ начинъ, за да имъ се заплатятъ отчужденитѣ земи, когато тѣ получаватъ своенъ доходъ, приличенъ наемъ и когато фактически голѣмъ процентъ отъ тия земи се използватъ отъ бившите тѣхни собственици? Разбира се, не съществува нито такава нужда, нито такава желание. Отъ друга страна, чл. 18 отъ закона разпорежда, че плащането не става изцѣло въ брой. Изплаща се, както се знае, до 20.000 л. всичко въ брой; отъ 20.000 до 100.000 л. изплаща се 75% въ брой, а остатѣкътъ въ облигации; отъ 100.000 до 500.000 л. изплаща се 50% въ брой и 50% въ облигации. Прочее, дори да се прибѣгне до изплащането на тѣзи земи, нѣма да се ангажиратъ налични суми въ толкова количество, за каквото се загатва, като се изказва безпокойствие, че Земеделската банка не е въ състояние днесъ да ги посрещне.

Но, най-после, ако е необходимо да се изплатятъ тия земи веднага на тѣхните бивши стопани, ако е необходимо да стане веднага прехвърлянето на собствеността отъ бившите стопани върху оземленитѣ, ако трябва това да стане срещу налични пари, нима необходимата сума, както вчера се спомена тукъ, отъ 40—50 милиона лева, представлява отъ себе си такава огромна сума, която би изложила финансовитѣ интереси и би поставила на рискъ съществуването на Земеделската банка? Въ интереса на общия миръ, въ интереса на вътрешното успокояване на страната, което ще се постигне, като се отстраняватъ все повече и повече поводитѣ за демагогия, за отрицание въ нашия животъ, които поводи подхранватъ конспирациитѣ въ недоволната българска душа, наложително е да се направятъ всички жертви, за да се запази тая социална реформа, дори като се изплатятъ земятъ на бившите стопани съ налични суми веднага. Обаче, както подчертахъ, това нито е необходимо, нито нѣкой изявява желание да сѣ направи веднага, и затова този мотивъ е съвършено неискренъ и неоправданъ отъ действителността.

Въ вестникитѣ на Демократическия сговоръ — това направи в. „Слово“ още прѣзъ лѣтото, въ бр. 2.093 отъ т. г. — се изтъква открито, че други сж мотивитѣ и съображенията, поради които се внася този законопроектъ за връщане на частните земи. Изтъкватъ се мотиви отъ политическо естество. Казва се, че законътъ за т. п. с. не бѣше нищо друго, освенъ една урядийска реформа, която имаше за целъ да събира на Стамбулйски и компании една по-голѣма изборна клиентела. По-нататѣкъ се казва, че и законътъ за т. з. с. е неконституционенъ и че при наличността на чл. 68 отъ конституцията неговото съществуване не може да се обясни въ една конституционна и парламентарна страна, каквата е нашата.

Като оставямъ настрана мотива, който се изтъкна, че законътъ за т. п. с. е една урядийска реформа за печелене изборна клиентела, който е отъ най-долнопробно политическо естество, който за времето си може да е ималъ известнo оправдание, но който днесъ не може да оправдае внасянето на настоящия законопроектъ, азъ ще се спра съ нѣколко думи на въпроса, дали законътъ за т. з. с. е конституционенъ или не.

По чл. 68 отъ конституцията, имоти, принадлежащи на частни стопани, може да се отчуждаватъ само ако съществува законъ, който да признава, че тѣхното отчуждение е отъ обществена полза, и ако бждатъ предварително и справедливо заплатени. Това е всичкото, което нашиятъ основенъ законъ разпорежда по въпроса, който ни занимава. Съществува ли законъ, който да признава, че отчуждението на земятъ, принадлежащи на частни стопани, е отъ обществена полза, който да изтъква една обществена нужда, която трябва да се задоволи съ отчуждаването на тия имоти, принадлежащи на частни стопани? Да. Това е за-

конът за т. п. с. по-рано, а впоследствие наречен за-
конът за т. з. с., който съществува и досега. Когато се
признава, че въ нашата страна има едно голямо количество
безземелни и малоземелни земеделски стопанства; когато
се знае, че количеството на тия стопанства се увеличи още
повече поради наплива на българи у нас, може ли да се
отрича, че ще бъде от обществена полза, че ще бъде от
обществено значение даването на работна земя за образу-
ването на земеделски стопанства от 20—30—50 декара?
Да се превърнат българи и разочарованите войници,
върнали се от фронта и ненамиращи място, где да при-
ложат своя труд, въ едни мирни и работливи граждани,
живущи от своя собствен труд, влаганъ въ своя соб-
ствена земя, това е, безспорно, от полза и значение за об-
ществото и държавата. Тия граждани ще увеличат
земеделското производство въ нашата страна, а това е от
обществен интерес. Съ това се допринася главно за
социалния мир въ нашата страна или най-малко намаляватъ
се причините и поводи, които толкова много изобил-
ствуватъ въ нашата страна, за едно недоволство и бунтар-
ство всрѣдъ широките народни маси и предимно всрѣдъ
земеделското население.

Ц. Цвѣтковъ (д. сг): Много широки сѣ тия народни маси.

Н. Андреевъ (рад): Безспорно, това е от обществена
полза и не бѣше нужно и нѣмаше защо тукъ надълго и
нашироко да бѣде доказвано, както вчера направи това
уважаемиятъ г. Влайковъ, когато разглеждаше обществения
смисъл и социалното значение на закона за т. з. с.

Законът за т. п. с. постановява отчуждаването да се
счита окончателно станало, следъ като бѣдат заплатени
отчуждените земи на бившите стопани. Значи, и второто
условие, което изисква чл. 68 от конституцията — спра-
ведливо и предварително заплащане — е налице. Законът
за т. з. с. постанови за отчуждените земи да се заплатятъ
50% от срѣдните пазарни цени презъ 1923 г., тогава,
когато бившиятъ законъ за т. п. с. постановяваше да за-
платятъ по пазарните цени от времето преди войните,
които цени за днес сѣ много ниски. Понеже е констати-
рана съ законъ обществената полза и има предварително
и справедливо заплащане, то мотивът, който навредъ се
изтъква от ония, които сѣ противници по принципъ на
закона за т. п. с., че този законъ е противоконституционенъ,
не издържа никаква критика, не отговаря на действител-
ността, защото законът за т. п. с. се явява напълно из-
държанъ от конституционно гледище. Следователно, и
този шуменъ аргументъ, който се изтъкваше противъ за-
кона, че е противоконституционенъ, че нѣмалъ никакво
основание и оправдание от гледна точка на конституцията,
пада.

За менъ и за всички насъ, които всѣкога сме стоели на
становището, че законът за т. з. с. има своя дълбокъ
смисъл и обществено значение като законъ социаленъ,
като законъ за социално подобрене, за социална хармония,
за по-голяма справедливостъ въ нашата страна, въ нашето
общество, за насъ, казвамъ, съществуватъ други мотиви,
поради които се внася настоящиятъ проектъ — лична
охрана, защита на лични интереси, защита интересите на
едно малцинство.

Прочее, истинските мотиви за внасянето на законопро-
екта, който разглеждаме, сѣ крайно егоистични, сѣ грубо
материални мотиви, които нѣматъ нищо общо съ нашите
стопански, икономически и обществени нужди и задачи на
момента. Кой може да си постави сериозно въпроса и да
намѣри отговоръ: кои сѣ психическите мотиви, кои сѣ
стопанските нужди, които оправдаватъ единъ подобенъ за-
конопроектъ? Днесъ, когато въ нашата страна въздуха
такава хроническа, остра стопанска криза; когато безра-
ботицата дори въ земеделското население е толкова го-
ляма; когато всичко това, което наблюдаваме всѣка година,
ни внушава все по-голямъ страхъ за утрешния поминѣкъ
на нашия народъ и за икономическата мощъ на държавата,
днесъ нѣма никакви обществени оправдания, не могатъ да
се намѣрятъ никакви психически мотиви и съображения, съ
които би могло да се обясни поне, ако не да се оправдае,
внасянето на тоя законопроектъ, упорството на г. министра
на земеделието да бѣде той разискванъ, да бѣде той гла-
суванъ и да стане законъ.

Какви могатъ да бѣдатъ последиците отъ тоя законо-
проектъ, ако той стане законъ? На първо мѣсто, ще бѣ-
датъ принудени органите, които прилагатъ закона за т. з. с.,
да отчуждаватъ и да зачисляватъ къмъ фонда на т. з. с. и
последните краища, и последните остатѣци отъ общин-
ските мери, които сѣ толкова необходими за паша на
добитѣка. Както показватъ статистическите данни, презъ
последните години нашето скотовъдство значително запада;
количеството на работния добитѣкъ, коне, волове, биволи —

все повече и повече намалява. Работниятъ добитѣкъ, това
е безспорно единъ отъ факторите на земеделското произ-
водство, и неговото намаляване има своето отражение — на-
малението на земеделското ни производство. Ако г. мини-
стерътъ на земеделието, който се явява горещъ привър-
женикъ на идеята за увеличението на нашето земеделско
производство, за което и тая сутринъ е говорилъ въ час-
ното заседание на болшинството, е последователенъ на
своите възгледи и разбирания, той не би трѣбвало да стори
нищо, не би трѣбвало да направи нищо, за да се намали
количеството на добитѣка въ нашата страна; не би трѣб-
вало да предприема нищо, за да се намалятъ още повече
меритѣ въ нашата страна, защото се отнема възможността
на нашето население, което не е свикнало да си служи съ
изкуствени ливади за добиване на фуражъ, да отглежда
своя добитѣкъ. За съжаление, населението все още изпол-
зува предимно пашата на меритѣ за отглеждане на доби-
тѣка. Ние днесъ наблюдаваме едно повсемѣстно ограни-
чение и стѣснение на общинските зери. Днесъ има единъ
повсемѣстенъ повикъ на земеделското население не срещу
отчужденията на частните земи, а срещу отчужденията на
общинските мери, чрезъ които не се дава възможностъ на
земеделското население да има достатъчно земя за паша
на своя добитѣкъ. Ние сме свидетели, какъ при тая огромна
нужда отъ паша за добитѣка, министерството не прави
нищо за нейното задоволяване. Не е достатъчно, г. ми-
нистре, да купувате семена за фуражни растения, за да
мислите, че сте изпълнили Вашия дългъ. Потрѣбно е да се
съобразявате съ културата на нашия народъ, потрѣбно е
да се съобразявате съ неговия стопански рѣстъ — доколко
той може да Ви разбере, доколко той може постепенно, а
не изведнѣжъ, да схване Вашите идеи, да приложи Вашите
препорѣки и да осигури отглеждането на своя добитѣкъ
посрѣдствомъ засѣването на фуражни растения. Не може
бързо да се премине отъ сегашния начинъ на отхранване
добитѣка чрезъ паша къмъ отхранването му съ фуражъ,
добитъ отъ изкуствени ливади. А когато днесъ искате да
се повърнатъ имотите на манастирите, на Земеделската
банка, на Народната банка и на частните стопани, Вие
безъ друго ще докарате този резултатъ, че и последните
краища и къшеница на общинските мери да бѣдатъ разда-
дени на нуждающите се безземелни и малоземелни земе-
делски стопани, за да можете да прилагате закона за т. з. с.,
за който все още се приструпувате, че го търпите, че по прин-
ципъ не възставате противъ него. Това е първиятъ резул-
татъ, който ще се добие — резултатъ плачевенъ, гибеленъ
за нашето земеделско производство въ общностъ и по-
спѣшно за развитието и съществуването на нашето ско-
товъдство — ако Вие съ Вашето упорство, г. министре,
превърнете този законопроектъ въ законъ.

Но азъ се спирамъ и на единъ другъ въпросъ — на онова
голямо недоволство, на онова голямо разочарование, на
онова възмущение, на онѣзи протести, които ще се разлѣятъ
по цѣлата страна, въ всичките къщи на нашата земя,
всрѣдъ малоземелното и безземелното население, когато ре-
чете да му отнематъ онѣзи земи, които то е стопанисвало
въ продължение на 5—6 години и е живѣло съ мисълта,
че тѣ ще бѣдатъ негови, защото то ги е оросявало съ
своя трудъ и е живѣло върху тѣхъ. Това душевно състо-
яние, въ което ще изпадне нашето безземелно и малозе-
мелно население, когато му отнематъ тѣзи 20—30 декара
земя, които сте му дали, за които то е плащало досега
сравнително износни наеми, ще породи голямо разочаро-
вание и недоволство и може да причини голями обще-
ствени сътресения въ нашата страна. Конспирациите не
спиратъ; болшевишкиятъ духъ въ нашата земя все продѣл-
жава да взема своите жертви и да намира теренъ за своите
проявления. И когато Вие, като министъръ на земеделието,
като представител и покровител на най-голямата областъ
на нашето национално производство, каквато е тази на
земеделското производство, внасяте този законопроектъ
— въ името на кои обществени нужди, това ще кажете —
държите ли смѣтка за голѣмите отговорности, които пое-
матъ предъ нашия народъ?

Вчера чуехме тукъ мислитѣ, които разви нашиятъ бившъ
другаръ г. Влайковъ, днешенъ представител на едно отъ
племена въ Демократическия съговоръ. Съ своя аналити-
ченъ умъ, съ своите познания по въпроса, съ своята логична
мисль той последователно изнесе и моралните и мате-
риалните и етичните и социалните съображения, поради
които тоя Вашъ проектъ не трѣбва да бѣде приетъ и не
трѣбва да стане законъ. Вие на нѣколко пѣти искахте из-
винение, когато му правѣхте възражения, но както Вие,
така и Вашето болшинство вчера прояви пълно бавиране
на мислитѣ, на чувствата, на доводите, които разви и из-
тъкна тукъ уважаемиятъ г. Влайковъ, онзи парламентаренъ
работникъ, онзи общественъ деецъ въ нашата страна, онзи
Вашъ партийенъ другаръ, който много пѣти ви е събиралъ,

много пъти ви е споявал, много пъти е осмислявал вашето съвместно съществуване като една партия или като агломерация от няколко партийни племена. Този уважаван от вас и от нас човек тоя път изглежда не само че не няма да бъде чул, но ще бъде прямо бламиран от мнозинството на Народното събрание. Дано моите очаквания и моите подозрения не се сбъднат; дано бъдете бламирани Вие със своя проект, дано болшинството остане последователно на себе си, последователно на своите предшественици, последователно спрямо закона за т. з. с. от 1924 г. Но какъв ще бъде въ края на краищата резултатът, г. г. народни представители, това ще има да видим след едно или две заседания.

Въ заключение ние считаме, че съ законопроекта, който разискваме и който ни отне толкова време — ето вече няколко заседания — се нанася, бихъ казал, последен удар на закона за т. з. с., отрича се социалната страна на този закон, губи се неговият смисъл и обществено значение като социална реформа, като практическо приложение на идеята „Земята за земеделците“.

Най-после този проект иде да покаже по единъ несъмненъ, по безспоренъ начинъ каква е природата на Демократическия сговор — природа реакционна, какъв е характерът на управляващата партия — характеръ крайно консервативенъ.

Ние сме длъжни да направимъ нашите последни предупреждения за гибелните последици, за лошите резултати, които би имало отъ тоя проект, ако стане законъ, и ви заявяваме, че сме дълбоко убедени, какво той ще струва твърде скъпо и на народъ и на държава. (Ръкоплъскания отъ лъвицата)

Председателът: Г. г. народни представители! Понеже времето е напреднало — часътъ минава 8 — ще вдигнемъ заседанието.

Идното заседание ще бъде въ вторникъ съ следуюция дневенъ редъ:

Първо четене законопроектите:

1. За изменение закона за т. з. с. (Продължение разискванията)
2. За признаване права на индустриална концесия за производство на памучни прежди на акционерно дружество „Текстиль“ въ Варна.
3. Трето четене законопроекта за гражданското сждо производство.

Второ четене законопроектите:

4. За изменение и допълнение на закона за гербовия налогъ.
 5. За освобождаване гаранциите на отчетниците, служили при Борисовградското мирово съдилище и при Трънския окръженъ сждъ — на Бръзничкия съдебенъ изпълнителенъ участъкъ, зданията на които сж били опожарени и пр.
 6. Първо четене законопроекта за възлагане на Българската земеделска банка да достави за смѣтка на държавата земеделски орждия и машини на стойностъ около 100.000.000 л. (Продължение разискванията)
 7. Трето четене законопроекта за изменение чл. 18 отъ закона за земеделските опитни и контролни институти.
 8. Докладъ на прошегарната комисия.
- Които приематъ този дневенъ редъ, моля, да вдигнатъ ржка. Мнозинство, Събранието приема.

Вдигамъ заседанието.

(Вдигнато въ 20 ч. 5 м.)

Председател: АЛ. Ц. ЦАНКОВЪ

Подпредседател: В. ДИМЧЕВЪ

Секретарь: В. ИГНАТОВЪ

Началникъ на Стенографското отделение: Д. АНТОНОВЪ

СЪДЪРЖАНИЕ

	Стр.		Стр.
Отпуски , разрешени на народните представители: Величко Кознички, Никола Търкалановъ, Ггую Павловъ, Александъръ Хитриловъ, Стефанъ Бояджисвъ, Хюсеинъ х. Галибовъ, Еминъ Агушевъ, Първанъ Първановъ, Димитъръ Каранешевъ, Борисъ Наконъ Божковъ, Йорданъ Гавалиюговъ и Стефанъ Казанджиевъ.	477	личество Царя на 12 декемврий, въ 17 ч. и че вмѣсто народния представителъ Александъръ Малиновъ отъ Демократическата партия е опредѣленъ да участвува въ делегацията народниятъ представителъ Никола Мушановъ	477
Тронно слово , отговоръ. Съобщение отъ председателството, че делегацията за поднасяне отговора на тронното слово ще бѣде приета отъ Негово Величество		Законопроектъ за измѣнение закона за трудовитъ земеделѣлски стопанства. (Първо четене — продължение разискванията).	477
		Дневенъ редъ за следващото заседание	495